№ 151 ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 14

1906

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 14 № 151

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊԷԿՈՎ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

[illegible]

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ **1906** ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(34-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 րուբլի: յուլիսի 1-ից մինչև 1 հոկտեմբերի 2 րուբլի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլար. Եւրօպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի:

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բագարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն). Սատորագրել կարելի է միայն ամսի 1-ից:

Բաքւի բաժանորդներին լրագիր հասցնելը խմբագրութեան տուած հասցէներով վերցրել է իր վրա Թադէոս Բունիաթեան (գրավաճառանոց, հայոց եկեղեցուն կից), ուստի լրագրի համարների ուշ կամ անկանոն ստացվելու դէպքում Բաքւի բաժանորդները պէտք է դիմեն նրան:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ" իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Հասցէն փոխելու համար պէտք է վճարել 40 կոպէկ:

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՏԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է ի գիտութիւն Տիֆլիս քաղաքի բոլոր տանտէրերի և բնակարան վարձողների, որ 1906 թ. յուլիսի 8-ի առաւօտանից, համաձայն Քաղաքային Դումայի որոշման, կը ձեռնարկվի ցուցակագրելու քաղաքի ազգաբնակչութիւնը ընտանեկաւորների ցուցակները կազմելու և տների ու հիւրանոցների սանիտարական դրութիւնը պարզելու համար: Այդ աշխատանքների կատարման յաջողութիւնը խիստ կախված է տանտէրերի և բնակարան վարձողների կողմից ցոյց տուած այն աջակցութիւնից, որպիսին ցոյց կը տան նրանք Քաղաքային Վարչութեան կողմից լիազօրված անձանց: Լիովին հաւատացած այդ աջակցութեան, Քաղաքային Վարչութիւնը խնդրում է ազգաբնակութեան անդամներ տալ լիազօրված անձանց այն բոլոր տեղեկութիւնները, որ այդ մարդիկ կը ժողովեն առանձին տպագրած հարցական թերթիկներով:

(Հ. Հ. ու.) (առ.) 3—3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անվտանգութեան տրամադրութիւն. Գրչի յաղթանակը. Վերջին տեղեկութիւններ. Մամուլ. Տնտեսական. Կենտրոնական ժողովի առթիւ. Յունիսի 7-ի կօնգրէսը. Որն է զարմանալին. Սալիերիօ-ի նամակը. Վարկային ընկերակցութիւններ. Մատենագրութիւն. Հարցարգանիք ընդհանուր գործադուլը. Նամակ Ալեքսանդրապոլից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Պարսկաստանի ներքին դրութիւնը.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

I

Մի անորոշ տրամադրութիւն է տիրում հասարակութեան:

Դումայի արձակումը, յեղափոխական խլրտումների բազմանալը, հողային յուզումների տարածվելը, մեր երկրի հայ-թուրքական ընդհարումների շարունակվելը, վարչական խիստ կարգադրութիւնները այնպիսի ազդեցութիւն են գործել հասարակութեան վրա, որ նա կորցրել է իր վստահութիւնը թէ դէպի մեր ներկան և թէ դէպի առաջիկայ ապագան:

Այդ անվստահութիւնը մի սոսկալի տանջանք է ժողովրդի համար:

Երբ չը կայ վստահութիւն այսօրվայ ու վաղվայ օրերի վրա, այն ժամանակ ժողովուրդը ստրուկ է դառնում պատահական ազդեցութիւններին և նա ընկնում է մի շարք թշուառութիւնների մէջ, անկարող լինելով ինքնուրոյն դիրք բռնել շրջապատող երևոյթների վերաբերութեամբ և դիմադրութիւն ցոյց տալ այն բոլորին, որ քայքայիչ և կործանիչ է ըստ էութեան:

II

Հակասութիւնների մի անվերջ շարք կանգնած է մեր առաջ:

Եղբայրասիրութեան, համերաշխութեան և փոխադարձ օգնութեան ճառերի ու քարոզների ալիքների մէջ կատարվում են այնպիսի եղբայրադաւ գործեր, այնպիսի սպանութիւններ ու աւերումներ, որոնք յիշեցնում են մեր ազգի պատմութեան ամենասարսուռ էջերը:

Խօսքի և մամուլի ազատութեան պատգամների հանդիսաւոր գոռում գոչումների մէջ ամենաանպատկառ կերպով լռեցվում են համարձակ լեզուները և բողոքող ձայները, ոչնչացվում են հրապարակախօսութեան օրգանները և հալածանքի ենթարկվում հրապարակախօսները:

Օրէնքները անզօր են: Հակասութիւնները միմեանց գրկել, փաթաթել են և ստեղծել մի խառնիճաղանջութիւն կեանքի և մարդկանց մէջ:

III

Բայց հակասութիւնները երկար ժամանակ չեն կարող միմեանց հետ միասին ապրել և գործել: Նրանք կը չքվեն, կը ոչնչացնեն ու կը պահանջեն որոշ լուծում:

Եւ ահա մենք զգում ենք այդ պահանջի հրամայողական ձայնը: Զգում ենք ոչ թէ միայն այսօր, մենք զգում էինք նրան վերջին տարիները, բայց մանաւանդ վերջին ամիսներում:

Հասարակութիւնը պատասխան չէ գտնել իր անվերջ հարցադրութիւնների համար, որ նա անում է դէպի կեանքը և նրա ղեկավարող շրջանները:

Նա մեծ յոյսեր ունէր դէպի պառլամենտական կեանքի առաջին քայլերը, և յոյս ունէր, որ ներկայացուցչական մարմինը կազատէ երկիրը ծանր վիճակից: Այժմ այդ յոյսն էլ խլվեց նրանից:

IV

Ոչ մի բան այնքան ծանր, այնքան մաշող չէ, որքան այդ անորոշութիւնը, և անվստահութիւնը:

Բայց ժողովուրդը իր ամբողջութեամբ երբէք չը պէտք է վհատվի և յուսահատվի: Առանձին մարդիկ կարող են լքվել ու հեռանալ կեանքի ասպարէզից, բայց ժողովուրդը պէտք է չը կորցնի իր արիութիւնը և եռանդը:

Նա պէտք է աշխատէ քննադատաբար նայել կեանքի երևոյթներին, զատել ու պարզել ազդեցութիւնները, գնահատել այս ու այն գործօնի նշանակութիւնը և այնուհետև որոշել իր դիրքը հասարակական կեանքում:

Ուստի վհատութեան փոխարէն պէտք է խօսեն քննադատական ոգին և խելացի ինքնագործութիւնը:

Ա. Քալանթար

ԳՐՉԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Գրիչը մեծ յաղթանակ տարաւ:

Յունիսի 20-ին, Պարիզի վճռաբեկ դատարանը ի լուր աշխարհի հրատարակեց Դրէյֆուսի անմեղութիւնը և վերականգնեց նրա անունը ու պատիւը, ջնջելով մի մեծ, ամօթալի բիծ, որով Ֆրանսիայի ներքին պատմութեան էջերը արատաւորել էին ֆրանսիական զօրքի մի քանի բարձրաստիճան օֆիցէրներ իրանց անբարեխղճութեամբ, աններողամտութեամբ և պարտականութեան կեղծ հասկացողութեամբ:

Անհետացաւ Դրէյֆուսատը, հռչակաւոր գործը (L'affaire), որով երբեմն տենդով և վարակիչ ախտով հիւանդացած էր ամբողջ 12 տարի քաղաքակիրթ Ֆրանսիան և նրա հետ քաղաքակիրթ աշխարհը:

Տասներկու տարի առաջ Ֆրանսիայում, այն երկրում, ուր տեղի ունեցաւ մեծ յեղափոխութիւնը, այն երկրում, որտեղից բղխեց մարդկային իրաւունքների յայտարարութիւնը, որ թափեց իր լաւագոյն զաւակների արիւնը երկրագնդի վրա՝ ազատութեան, հաւասարութեան, արդարութեան գաղափարները տարածելու և ընդհանրացնելու համար— կատարվեց մի մեծ, սոսկալի անարդարութիւն, մի հրէշաւոր ոճրագործութիւն: Ֆրանսիական բանակի մի օֆիցեր, հրեայ Դրէյֆուսը, մի արժանաւոր բարձր կրթութիւն ստացած զինուորական, մեղադրվեց իբրև դաւաճան, մատնիչ հայրենիքի, դատապարտվեց և ուղարկվեց քաւելու իր ենթադրեալ յանցանքը տաժանակիր աշխատութեան մէջ՝ Սատանայի կղզում: Յաւիտենական նախատինք դրոշմվեց նրա և նրա զաւակների վրա:

Հայրենիքի մատնիչը... «le traitre»—զանգահարվեց Ֆրանսիայի մի ծայրից միւսը և այդ խօսքով հասկացվում էր Դրէյֆուսը:

Եւ, սակայն, նա անմեղ էր:

Որպիսի սոսկալի տանջանք: Լինել հայրենասէր, վառված լինել ջերմ և անկեղծ ցանկութեամբ՝ ծառայել իր սիրելի հայրենիքին և ազգին և յանկարծ նշաւակվել իբրև դաւաճան հայրենիքի, իբրև վատ, անարգ, զզուելի սրիկայ, չունենալով ոչ մի յանցանք,—մի՞թէ դրանից աւելի սոսկալի բարոյական տանջանք կարող էր լինել մի զգայուն, պատուաճանաչ, շիտակ մարդի և հայրենասէրի համար: Եւ զգալ, որ յաւիտենական նախատինքը, արատը պէտք է դրոշմվի և իր անմեղ զաւակների, ընտանիքի ճակատին, իբրև դաւաճանի սերունդի—և չը կարողանալ այդպիսի ահռելի անարդարութեան և խայտառակութեան առաջն առնել:

Եւ թշուառ աքսորականը տանտալեան տանջանքներ էր կրում իր աքսորային խցիկում, շշմած իր գլխին պայթած մարդկային անլուր անարդարութիւնից:

Բայց սարսափելի մեղադրանքի, դատապարտութեան, անարգանքի դրօշմը ծանրանում էր ոչ միայն Դրէյֆուսի և իր զաւակների, այլ և այն դժբախտ ազգի վրա, որին, ըստ ծագման, պատկանում էր Դրէյֆուսը—հրէական ազգի վրա: Հակասեմիտականութիւնը նոր բոցերով բորբոքվեց, ցեղական ատելութիւնը, անհամբերողութիւնը անզգին ճարակ գտաւ ազատամիտ Ֆրանսիայում և ամբողջ երկիրը յուզվեց, ալեկոծվեց, տարուբերվեց, ցնցվեց. միևնոյն երկրի քաղաքացիները թշնամական բանակների բաժանվեցին. մոռացան իրանց կարևոր հարցերը. քաղաքական, սօցիալական կեանքը գրեթէ ամբողջովին կանգ առաւ և ամենքը զբաղված էին միայն Դրէյֆուսատով, որ այնքան կեղտ, չարութիւն, ցեղային ատելութիւն, կղերական և կաստային ինտրիգ թափեց պատմութեան կոյուղու մէջ:

Եւ սակայն Դրէյֆուսը արդար էր:

Այդ բոլոր կեղտը, սոսկալի, հրէշաւոր անարդարութիւնը ստեղծել էին ֆրանսիական զինուորական ընդհանուր շտաբի մի խումբ սպաներ—Էստէրհազի, Մերսիէ, Անրի և այլն—պաշտպաններ կղերական, յետադէմ, ռեակցիօնական ոգու և սաստիկ անտիսեմիտներ: Սեմիտականութիւնը հարուածելու համար, նրանք ոչ միայն կանգ չէին առել մի անմեղ անձն հայրենիքի դաւաճան հռչակելու զազրելի մեղադրանքի առաջ, այլ և այդ մեղադրանքը ապացուցանելու համար չէին վարանել մի ամբողջ շարք կեղծիքներ, խաբէութիւններ, քրէական յանցանքներ գործել: Եւ հռչակաւոր «Բորդըրօն», որ համարվում էր Դրէյֆուսի մեղաւորութեան գլխաւոր ապացոյցը, այդ յանցաւոր գործունէութեան արդիւնքն էր:

Բարեբախտաբար, կային և գտնվեցին անձինք, որոնք համոզված չէին Դրէյֆուսի մեղաւորութեան մէջ և շուտով համոզվեցին նրա կատարեալ անմեղութեան մէջ: Դրանց թւին էին պատկանում գնդապետ Պիկար, սենատորներ Տրարիէ և Կեստնէր: Բայց հոսանքը Դրէյֆուսի դէմ այնքան զօրեղ էր, որ դրանց կոչերը մնում էին ձայն բարբառոյ յանապատի, ժամանակ դաւադիրները, խիկական յանցաւորները, օգուտ քաղելով իրանց դիրքից և իրանց ձեռքում գտնված հարուստ միջոցներից, նորանոր խոչընդոտներ, կեղծիքներ էին յարուցանում և ճշմարտութեան, արդարութեան մերկացման առաջն առնում:

Եւ Տրարիէ ու ընկերները դիմեցին մտքի և գրչի օգնութեան: Նրանք համոզեցին մտքի և գրչի մի հանճարեղ ներկայացուցչին—Էմիլ Զօլային Դրէյֆուսի անմեղութեան մէջ և Ֆրանսիայի հռչակաւոր վիպասանը, իբրև քաջամարտիկ ախոյեան ճշմարտութեան, իր միակ զէնքով—գրչով հրապարակ եկաւ և իր նշանաւոր «J'accuse» «մեղադրում եմ» նամակով իր ձեռքն առաւ դատի պաշտպանութիւնը:

Զօլան պոռաց. «Ճշմարտութիւնը գալիս է և ոչ մի բան զօրութիւն չունի կանգնեցնել նրան»:

Ճիշտ է, այդ ճշմարտութիւնը միայն 12 տարի յետոյ եկաւ. ճիշտ է, ինքն Զօլան չը տեսաւ նրա գալուստը, նրա յաղթանակը և գերեզման իջաւ՝ վհատած, բայց նրա ձգած սերմը աճեց, ուռճացաւ, փայլուն և շքեղ ոստեր արձակեց և այսօր ճշմարտութիւնը իր ամբողջ թափով արտափայլեց:

Եւ երախտապարտ ֆրանսիական ազգը, ի դէմս իր սենատի և պարլամենտի, վերականգնելով Դրէյֆուսի արատաւորված պատիւը, հրատարակելով նրա անմեղութիւնը, չը մոռացաւ և մեծ գրողին, Էմիլ Զօլային, ու որոշեց նրա աճիւնները փոխադրել Պանթէօն, այն դամբարանը, ուր հանգչում են Ֆրանսիայի մեծագոյն մարդիկ:

Եւ այսպէս, ճշմարտութիւնը յաղթանակեց և այդ յաղթանակը տեղի ունեցաւ շնորհիւ գրչի:

Գրողը ձեռք բերեց այդ մեծ յաղթանակը:

Եւ գրողները իրաւունք ունեն այսօր հրճվել ու խնդալ, որովհետև գրիչը փշրեց այն շղթան, որով կամենում էին կաշկանդել մարդկային խղճմտանքը և միտքը և ազատեց ֆրանսիական ազգը ցեղային և կրօնական վայրագ ատելութեան յորձանքից:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Շուշի, 12 յուլիսի 8 ժ. երեկ.

Այսօրվայ դէպքը ծանր տպաւորութիւն թողեց քաղաքի վրա:

Թուրքերի դիմադրութիւնը կօզակների դէմ, որ տեղի է ունեցել թէ Շուշու և թէ Ջանգեզուրի գաւառում և թէ այստեղ քաղաքում, վրդովել է վարչական շրջանները:

Յոյս կայ, որ քաղաքում հաստատվի խաղաղութիւն:

—

Երևան, 12 յուլիսի

Այսօր ցերեկվայ ժամի 10 և 35 րոպէին Թուրքերը կրակեցին ղասաբխանից, մէյդանից և ղազանչիխանից անցուդարձ անող հայերի վրա: Րօպէապէս սկսվեց սովորական փախէ-փախը և խանութների փակվելը: Զօրքը անմիջապէս միջամտեց և ընդհարման առաջն առեց: Առ այժմ սպանված է մէկ հայ և մէկ Թուրք: Ասում են, որ քաղաքի զանազան մասերում կան սպանվածներ և վիրաւորներ: Հրացանաձգութիւնը տևեց 5 րօպէ: Առ այժմ բռնված են 2 Թուրք և մի հայ:

Ներ. Տէրունեանց

—

Դերբենդ, 10 յուլիսի

Ամսիս 9-ին, կէսօրից յետոյ ժամը 4-ին, յանկարծ քաղաքումս երևացին կօզակները, որոնք ձիերին ծեծելով, արագութեամբ վազում էին դէպի կայարանը: Ինչպէս վերջը պարզվեց, այնտեղ եղել է բանւորական միտինգ, որի համար ոստիկանապետին իմաց են տալիս, նա էլ վերցրած կօզակները վազում է դէպի տեղը և ոչինչ չը գտնելով՝ կօզակների հետ շարունակում է ճանապարհը դէպի այգիները. իսկ մինչև ոստիկանապետը կօզակների հետ գնում է միտինգը ցրելու, արդէն ընկերները իմաց են տալիս, որ կօզակներ են գալիս: Բանւորները առանց ընդհարումների խաղաղ ցրվում են:

Կարճիկ

—

Դարալագեազ, յունիսի 29-ին

Դարալագեազի Թուրք ազգաբնակութիւնը անցեալ տարվանից պետական հարկերը չէր վճարում, այն ինչ, գաւառական ադմինիստրացիան հայերից խեղդելով առնում է իր ժամանակին պետական հարկերը, իսկ Թուրքերին դիմում է պահանջի այնպիսի լեզուով, որ նման է աղերսանքի:

Երեք պրիստաւներ յաջորդեցին միմեանց և այդ երեքն էլ չը կարողացան առնել Թուրքերից հարկը, մինչև եկաւ գաւառապետի օգնականը և հաւաքեց այդ հարկերի մի մասը: Յետոյ, պրիստաւին օգնական ուղարկեցին գաւառական պոլիցիայի Թարգման Թէյմուր-բէկին, յանձնելով սրան Գնդեվազի և Մարտիրոսի հասարակութիւնները: Դարալագեազ գալով, Թէյմուր-բէկը կտրուկ միջոցներ ձեռք առաւ Թուրքերից հարկերը հաւաքելու: Ամսիս 26-ին, Թէյմուր-բէկը մի քանի ստրաժնիկներով և հետը վերցնելով իբրև վալադ մի հէր-հէրցի Թուրքի, գնում է Թուրքական Քեօթանլու գիւղը հարկերը պահանջելու: Գիւղը մտնելով, կանչում է գիւղի «աղսախկալներին» և պահանջում է հարկը: Վերոյիշեալ «աղսախկալներից» մէկը, թոյլ է տալիս իրեն հակառակվելու, որի համար ստանում է Թէյմուր-բէկից մի ապտակ: Այդ բանը գայրոյթ է առաջացնում քեօթանլուեցիների մէջ, սրանք հեռանում են Թէյմուր-բէկի մօտից, բռնում են զէնքեր և սկսում են կրակ տեղալ Թէյմուր-բէկի և ստրաժնիկների վրա: Թէյմուր-բէկը հրամայում է ստրաժնիկներին կրակել: Հրաձգութեան ժամանակ սպանվում է Թէյմուր-բէկի հետ եղած հէր-հէրցի վալադ Թուրքը, իսկ ինքը Թէյմուր-բէկը և ստրաժնիկները փախչում են ու ապաստանում գիւղում չեզոք դիրք բռնող մի Թուրքի տան մէջ: Հաւաքվում են Թուրքերը, շրջապատում են տունը և կամենում են Թէյմուր-բէկին և ստրաժնիկներին կոտորել, բայց շնորհիւ տան տիրոջ և իւրայինների, այդ բանը նրանց չէ աջողվում: Երբ այդ լուրը հասնում է մօտակայ Հէր-հէր գիւղը, պաշարված պրիստաւի օգնականին օգնութեան են գալիս այնտեղի պահակի ստրաժնիկները և ազատում են նրան և իր ստրաժնիկներին գերութիւնից: Սպանված հէր-հէրցի Թուրքի բարեկամները, վրէժից դրդված, նոյն օրը քշում են քեօթանլուեցիների նախիրը, բայց ստրաժնիկներին աջողվում է տաւարի մի մասը յետ խլել հէր-հէրցիներից: Միւս օրը հէր-հէրցիք յարձակվում են Քեօթանլու գիւղի վրա և թալանում են:

Դէպքի տեղը գնաց պրիստաւ Կիրիլովիչը, որը մինչև այժմս չէ վերադարձել: Պրիստաւը այնտեղից անցնելու է հայկական Ղուշչի գիւղը, որովհետև լուր բերին, որ Թուրքերը ուզում են յարձակվել այդ գիւղի վրա: Բանը նրանումն է, որ այդ Թուրքերի գլուխն են անցել այն գիրացկի 5 Թուրքերը, որոնք անցեալներում սպանել էին 9 հոգի Ջանգեզուրի գաւառից այստեղ եկած հայերին. հաստատվել էր այդ սպանութիւնը, վերոյիշեալ 5 Թուրքերին պրիստաւը ձերբակալել էր ու Բաշնորաշէն ուղարկել, բայց չը գիտենք, ի՞ր իրաւունքով, գաւառապետի պաշտօնակատար տխրահռչակ Սկիբինսկին արձակել էր նրանց բանտից, երաշխաւորութեամբ մի ինչ որ բէկի: Մնում ես զարմացած, տեսնելով այսպիսի օյիններ: Դեռ անցեալ տարի էր, որ Սկիբինսկին շրջում էր գաւառամասիս հայկական գիւղերը ու ձերբակալում էր «կասկածաւոր» հայերի, որոնք Բաշ Նորաշէնի, ապա Երևանի բանտերում երկարկեանք մաշելուց յետոյ, հազիւ-հազ սրանից մէկ ամիս առաջ ազատվեցին բանտից: Իսկ անյայտ մարդասպաններին ու աւազակներին արձակում են բանտից, որ սրանք հրոսակախմբերի գլուխն անցնեն:

Վերոյիշեալ Թուրքերի ոճրագործութիւնների մասին գրաւոր կերպով յայտնել էր նաև Շարուրի կալուածատէր պ. Շանգիրէյը, որը ներկայումս գաւառամասումս է գտնվում: Պ. Շանգիրէյի ջրանցքը իր սկիզբը առնում է Թուրքական Ջիրակ և Բիլակ գիւղերի մօտից. և պ. Շանգիրէյ եկել է մաքրել տալու այդ ջրանցքը, բայց Թուրքերը թոյլ չեն տալիս այդ բանը անելու: Անցեալ օրը Թուրքերը յարձակվել էին նրա բանւորների վրա, որոնք փախչելով ազատվել էին: Այդ բանի առիթով պ. Շանգիրէյն բողոքել է պրիստաւին և գեներալ նահանգապետին:

Բաշնորաշէն է եկել մեր նոր գաւառապետ Ձէգդինիձէն, որի մասին ասում են, թէ անաչառ մարդ է: Տեսնենք ապագան ինչ կասի:

Հէնց նոր լուր ստացայ, որ ախտեցի Թուրքերը հանդում մորթել են երկու փաշալուեցի հայ երիտասարդ հօտաղների ու քշել են նրանց տաւարը: Տաւարի որքանութիւնը առ այժմս չը գիտենք: Մի փաստ ևս եկաւ հաստատելու, որ Թուրքերը բոլորովին տրամադրված չեն դէպի անկեղծ հաշտութիւնը և հաստատում են իրանց գազանութիւնը:

Վեհունի

—

Գորիս, յուլիսի 5-ին

Գաւառապետ պ. Միտկևիչ, իրեն և զօրքին դիմադրող Թուրքերին ցրելուց և Ղարաղըշլաղի ուսուցիչ Իրզային ու տանուտէրին ձերբակալելուց և Գորիս ուղարկելուց յետոյ, Քեօսա-Մէջիթով, Ղարագեօլով անցել է առաջին գաւառամաս, Սիսիան, ուր ընդհարումների մեծ դէպքեր են սկսված արդէն:

Տխրահռչակ ուսուցիչ Իրզային երբ ստրաժնիկների հսկողութեամբ Գորիս բերին, անչափ տարօրինակ տեսարան էր պատկերացել մեր առաջ. մարդ կոչումով ուսուցիչ, ընտրված անդամ խաղաղարար յանձնաժողովի, ժողովրդական ամբողջ մասսայի սէր ու յարգանք գրաւող, առաջնորդ դպրոցական գործում և միաժամանակ այդ գեղեցիկ կոչումներով հանդերձ, մարդ սպանէ՜ նա:

Նոյն այդ Իրզան է եղել Հաջիսամլուի Թուրք ժողովրդի հողեր չը հերկելու, սերմ չը ձգելու միակ պատճառը և խոչընդոտը: Նա ասել է. մեզ պէտք չէ վարել, ցանել, քանի որ մեր և հայերի մէջ դեռ կռիւ և արիւնհեղութիւն կայ, քանի որ մեր գոյութիւնը կասկածելի է: Եւ եթէ մենք հայերին կոտորենք, նրանց վարածը մերը կը լինի. իսկ եթէ ընդհակառակը պատահի, ինչո՞ւ համար չարչարանք պէտք է թափենք:

Բագրատ-բէգի սպանութիւնը ծրագրված է շուշեցի մի քանի յայտնի Թուրքերի խորհրդով, ինչպէս այդ ուսուցիչ Իրզան է խոստովանում, և ինքն էլ մասն է ունեցել ու սպանութեան դժոխային լինելուն ոչինչ չէ խնայել:

Բացի այդ, նա է հանդիսանում միակ մեղաւորը գաւառապետին և զօրքին ցոյց տուած սոսկալի դիմադրութեան: Դժբախտութիւնը մեր կողքից միշտ անպակաս կարող է լինել, քանի որ մեր լուսաւորութեան վարչութիւնը մեզ այն տեսակ ուսուցիչներ է տալիս, որոնք, փոխանակ մանուկ կրթելու, զէնք ձեռը առած մարդասպանութեամբ են իրանց օրերը անցնում:

Անցնենք նոր դէպքերի:

Սիսիան Թուրք գիւղում զինաթափ է արված, ծեծված ու վիրաւորված մի կօզակ, որին հազիւ աջողվել է ազատվել և Ղարաքիլիսա պրիստաւին հասնել: Այդ կօզակը, երկու ընկերով, հինգ գերված հայերի ազատել է, որոնք ջուր կապելիս են եղել, իսկ իրանք հանդիպել են Թուրքերի հրացանազարկի, որից ընկերները փախել, իսկ ինքը զինաթափ է արվել և վիրաւորվել թևից:

Ամսիս 2-ին լուր հասաւ, որ Սիսիանի Ղալաջըղ հայ գիւղը պաշարված է բազմաթիւ Թուրքերով և տեղի ունի մեծ կռիւ ու կոտորած: Ղալաջըղը Սիսիանի շրջանի միակ հայ գիւղն է, որ բաւական տարածութեամբ բաժանված է գիւղերի շարքից: Նոյն տեղից ամսիս 4-ին երկու ստրաժնիկներ բաշօրտ բերին, որով պրիստաւը յայտնում էր կօզակների փամփուշտի պակասութեան, իր ուժերի քչութեան համար մեծաքանակ դիմադրողների առաջ: Դրութիւնը Ղալաջըղ և Անգեղակօթ գիւղերում լուրջ է. Թուրքերը հաւաքված են Մինքենդի կողմերից, ուր չը կարողացան գաւառապետին դիմադրել: Անգեղակօթից Ղալաջըղ գնալիս կօզակների և պայի վրա Թուրքերը համազարկ են տուել դիրքերից, որից մի քանի վիրաւոր կօզակներ կան: Առ այժմ հայերը ունեն 13 դիակ:

Ամսիս 3-ին հաւար ընկաւ, որ Տեղ գիւղացիք կռիւ են մղում Թուրքերի դէմ: Լրաբերը պարզեց իրողութիւնը այսպէս.

Ամսիս 2-ին, գիշերը, Սիւմիւքլուի Թուրքերը յարձակվում են և 15 սևատաւար քշում, բայց լուսաբացին հայերը հետամուտ են լինում և Թուրքերին քշում մինչև իրանց որջերը ու յաղթանակով դառնում գիւղ:

Թուրքերը քանի գնում՝ աւելի յանդուգն քայլեր են դիմում և միշտ ընդհարումների առիթ տալով և պատիժ չըստանալով, կարծէք թէ, աւելի խրախուսվում են, քան թէ զղջում:

Ասում են, Իպրիմ-բէգ, իր որդի Շամիրի և պրիստաւ Սօյին-բէգի հետ, մասնակից է Սիսիանի կռւին:

Մեղնում գարին արդէն հնձվում է, ցորենի հունձը մինչև 8—10 օր կը տևի: Բերքը գոհացուցիչ է: Մի շարք բաղեր, որոնք մօտ են Թուրքերի գիւղերին, միանգամայն երեսնիվեր անխնամ են թողնված: Մի քանի բաղերում այս տարի օղեհանութիւն չը կայ: Մանաւանդ օղեհանները մեծ վնասներ են կրում. օր. Մալիբէգլուի բաղերն անտէր են թողել:

Գաւառի ընդհանուր դրութիւնը խորհրդաւոր և սոսկալի է երևում:

Սաղանդարեան

—

Սուրմալու, յուլիսի 2-ին

Մօլլադամար հայ գիւղի տաւար արածացնող հօտաղներից բռնում են երկուսին Փուրսաղ գիւղի Թուրքերը և նոյն գիւղի կալուածատէր Մէհտի-բէգ Բաղր-բէգ օղլու կարգադրութեամբ, երեք օր անասելի տանջանքներ տալով, սպանում են: Ի միջի այլ տանջանքների, շիկացրած երկաթներով խաչաձև դաղվածքներ են քաշած լինում անմեղ զոհերի մարմինների վրա: Դեռ Ղարաղալայի պետական կայարանում հայ վարպետին սպանելու քննութիւնը կատարելիս Թուրքերը յայտնեցին, որ Մէհտի-բէգը մի քանի ուրիշ բէգերի և ազդեցիկների հետ գրգռում են Թուրք ժողովրդին հայերի դէմ և խնդրում իրանց միջից հեռացնել այդպիսիներին: Այդ մասին յայտնողները խնդրում էին իրանց անունները գաղտնի պահել պօլիցիայի քարտուղար Մամմադ Ալի-օղլուց և օրեցի Քելբալայ Ղասումից, Համիդ-բէգ Շամշադինօվից և մի քանի ուրիշներից, որովհետև դրանք, իբրև Թուրք կոմիտետների և ջանիբեգարների գլխաւոր՝ կարող են իրանցից վրէժխնդիր լինել: Այս յայտնութիւնից մի քանի օր յետոյ Քարվանսարայի ճանապարհին սպանեցին մի կօզակ և միւսին վիրաւորեցին: Այս սպանութեանը մասնակցել է Շամշադինօվ Համիդի որդին, որին կօզակները կալանաւորել էին եայջեցիների հետ հայերի վրա յարձակվելիս: Այս լուրը Իգդիր հասնելուն պէս, մի օֆիցեր բացարձակ պնդում է, որ կօզակին սպանողները կարող են հայերը եղած լինել, սակայն այդ բանը հերքում են կօզակները: Նոյն օֆիցերը, որին յանձնվում է սպանողին հետամուտ լինել, ասում են, այնպէս դանդաղ է եղել շարժվում, որ կարծես թէ հասարակ զբօսանքի էր գնում. իսկ երբ մարդաբնակ շրջանից յետոյ օֆիցերը զօրքով դուրս է գալիս ամայի լեռները—աւազակների շրջանը՝ հրամայում է համազարկեր տալ, կարծես դրանով ուզեցել է տեղեկացնել աւազակներին, որ գալիս ենք ձեզ բռնելու, փախէք, և նրանք աջող կերպով սպրդում են մի առ ժամանակ տաճկաց սահմանը: Օֆիցերի այդ վարմունքը ապշեցնում է բոլոր տեղացիներին, որի պատճառը հասկանալի է մեզ. բայց տեսնենք. թէ ե՞րբ կը հասկանայ կառավարութիւնը:

Յիշեալ աւազակներից բռնվում են Տաճկաստանում մի երկու հոգի, բայց նոյն բռնվելու գիշերը, երբ լուր է հասնում Սուրմալուի Թուրք կոմիտետին, սրանք անմիջապէս ժողովում են 800 րուբլի և յետոյ էլ 1,200 րուբլի, կաշառում են Թուրք պաշտօնեաներին և բանտարկվածներին փախցնել տալիս, որովհետև եթէ դրանք յանձնվէին ռուս կառավարութեան, քննութեան ժամանակ շատ յարգված Թուրք ու քիւրդ պաշտօնեաներ կարատաւորվէին, որոնք ներկայումս մեծ դեր են խաղում ի վնաս ժողովրդի խաղաղութեան:

Այս դէպքից մի երկու օր յետոյ վերոյիշեալ մօլլադամարցի հօտաղները Մէհտի-բէգի ձեռքով սպանվեցին չարաչար, որով արդարանում է Թուրքերի ցուցմունքը գրգռողների մասին:

Ցաւալի է և եզիդի քրդերի անլուր տանջանքները, որին ենթակայ են տասնչորս տարուց աւելի այն ֆէօդալական կարգերի շնորհիւ, որ ստեղծել են ներկայիս ամենազօր Շամշադինօվները: Վերջին ժամանակներս սրանց տանջանքները աւելի սաստկացել են այն պատճառով, որ սրանք դէպի հայերը վատ չեն տրամադրված և Շամշադինօվ Համիդի համար գործիք չեն լինում:

Ե՞րբ պէտք է այս բոլորին վերջ լինի:

Ձը մոռանամ յիշել, որ ներկայումս ռուս ադմինիստրացիան շատ սխալ կարծիք է կազմել Շամշադինօվների մասին, որ սրանք իբրև թէ կարող են դրդել արտասահմանի քրդերին։ Ինչո՞ւ սրանք այդ յատկութիւնը չունէին Բօգուսլավսկի չարագործ գաւառապետից առաջ և իջել էին հասարակ հովի աստիճանի, որոնց Բօգուսլավսկին արհեստական կերպով բարձրացրեց և պատիժ դարձրեց հէնց քիւրդ ազգաբնակութեան գլխին, որոնց կողոպտում է անխնայ կերպով և առաջնորդում է դէպի աւազակութիւն ի վնաս կառավարութեան հանգստութեան։

Շամշադինօվներին և Ալիբէգօվներին գաւառապետ Բօգուսլավսկին ոչ թէ պետական շահի համար առաջ քաշեց, ոչնչութիւնից, այլ իր անձնական նիւթականի համար, որոնք Սուրմալուի համար դժբաղդութեան աղբիւր դառան, իսկ անդորրութիւնը և արդարութիւնը վերականգնելու համար, առանց տատանվելու, սրանց պէտք է պետական պաշտօններից հեռացնել։

Ձը նայած այս բոլոր վտանգաւոր պայմաններին՝ դարձեալ գաւառապետ Եօնինին յաջողվեց Սուրմալուում վերականգնել խաղաղութիւնը, որովհետև հայերը հաւատալով գաւառապետ Եօնինի խօսքին, որ նա այդպարտութեամբ կը վարվի առհասարակ խռովութիւնների ժամանակ, իրանց կողմից վրէժխնդրութեան չեն դիմել վերջին կսկծեցուցիչ դէպքերի համար և կը մոռանան բոլորովին, եթէ Թուրքերը տեղիք չը տան։ Փորձված մարդիկ պնդում են, որ քանի Շամշադինօվները և Ալիբէգօվները դեր կը խաղան պօլիցիայում՝ պ. Եօնինի համար Սուրմալուում վերջնական խաղաղութիւն չի լինի։*)

Ուրախութեամբ յայտնում եմ, որ I մասի պրիստաւ պ. Տկմելաձէն մեծ եռանդ է ցոյց տալիս աւազակներ բռնելու, որոնք բոլորը Թուրք լինելով՝ մեծ յարմարութիւն ունեն հովանաւորվելու իրանց ցեղակիցների մէջ, որպիսիներին հովանաւորելը կրօնական առաքինութիւն է համարում Թուրք Թշուառ ամբոխը։

Երէկ էլ պ. Տկմելաձէն աւազակների որջ Մալուքլու գիւղում կալանաւորեց նոյն գիւղացի յայտնի փախստական Մահամմադին, որը նոր էր վերադարձել Տաճկաստանից և մի նոր չարիք պէտք է դառնար խաղաղ ժողովրդի գլխին։ Սա երրորդ դէպքն է։

Այսօրինակ եռանդոտ պօլիցիականները արժանի են ամենայն յարգանքի։

Յ. Խօջաէյնաթեանց

ՄԱՄՈՒԼ

Այժմ, երբ այնքան անակնկալ կերպով արձակվեց Պետական Դուման և քաղաքական կեանքը նորից յեղաշրջվելով պէտք է անբնական հունք ստանայ, անօգուտ չէ աւելի մանրամասն քննել Պետական Դումայի զանազան կուսակցութիւնների գործողութիւնները։ Անկասկած Պետական Դումայում ամենից շատ անհաշտ դիրք բռնել էին սօցիալ-դեմօկրատները։ Ի՞նչ էր ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան կամ կադէտների կատարած դերը։

Այդ հարցերը շատ լաւ լուսաբանում է «Русск. Вѣд.» լրագիրը (№ 171)։

Քննելով Դումայի սօցիալ դեմօկրատական ֆրակցիայի բռնած ուղղութիւնը և տակտիկան, նա գտնում է, որ այդ ֆրակցիան հէնց իր առաջին քայլերից ընկաւ կրկնակի սխալի մէջ։ Սօցիալ-դեմօկրատները, համաձայն իրանց սեփական յայտարարութեան, եկել էին Դումա ոչ թէ մասնակցելու օրէնսդրական աշխատութեան, այլ միայն քաղաքական ագիտացիայի համար։ Բայց իրերի զօրութեամբ նրանք ստիպվեցին արտայայտել այդ ագիտացիան օրէնսդրական աշխատութեան մէջ մասնակցման ձևով, այնպէս որ նրանք սկսեցին քննադատել և Դումայում քննվող օրինագծերը և կազմել իրանց սեփական օրինագծերը։ Ճիշտ է, նրանք աշխատում էին տալ այդ մասնակցութեան այնպիսի ձև, որով կարողանային խուսափել հանդիսանալ Դումայի օրէնսդրական գործունէութեան. նրանք նպատակ էին դրել վարկաբեկ անել Դումայի աչքում ուրիշ կուսակցութիւնների կողմից նրան քննութեան առաջարկված ծրագիրները, իսկ իրանց կողմից նրանք առաջարկում էին հակա-ծրագիրներ, բայց այնպիսիները, որ առաջուց կարելի էր ասել, թէ չեն ընդունվի Դումայի կողմից։ Բայց հէնց դրա մէջ էր կայանում նրանց երկրորդ սխալը։

Ապա լրագիրը նշաւակում է այն առաջուց պատրաստված րեցեպտը, որով սօցիալ-դեմօկրատները մղում էին իրանց յարձակումները կադէտների կուսակցութիւնից բղխած օրինագծերի դէմ։ Եթէ որ և է մի օրինագիծ առաջարկվել է կադէտների կողմից, նա անպատճառ պէտք է պարունակէ իր մէջ բուրժուազիայի դասակարգային շահերի պաշտպանութիւնը, ուղղված պրօլետարիատի դէմ։ Դա առաջուց ստուգված և ստորագրված է. էլ ոչ մի հարկաւորութիւն չը կայ ծանօթանալ օրինագծի բնագրի հետ։ Եւ գործելով այդպիսի րեցեպտով, սօցիալ-դեմօկրատները յաճախ ընկնում էին ծիծաղելի դրութեան մէջ, ինչպէս այդ պատահեց ժողովների մասին օրինագծի քննութեան ժամանակ։ Ըստ իրանց սովորութեան, սօցիալ-դեմօկրատները աշխատում էին գտնել այդ օրինագծի մէջ անպատճառ բուրժուազական ձգտումներ։ Բայց երբ օրինագիծը կարդացվեց, բանից դուրս եկաւ, որ նա չէ պարունակում և ոչ մի կէտ ի պաշտպանութիւն բուրժուազական շահերի և հակառակ պրօլետարիատի, այլ ընդհակառակը, օրինագիծը ուղղված է ի պաշտպանութիւն ամենքի և իւրաքանչիւրի անձնական ազատութեան, առանց դասակարգային խտրութիւնների։

Խօսելով ապա ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան ծրագրի մասին, ռուս լրագիրը ասում է, որ այդ ծրագիրը հակա-բուրժուական է իր ամբողջ էութեամբ։ Այդ բանը հէնց առաջին անգամից կասէր արևմտեան-եւրօպական բուրժուան, ինչպէս այդ կասեն և ռուսական այն հասարակական խմբերը, որոնք համակված են բուրժուազական ոգով։ Կադէտների կուսակցութեան իսկական տարբերութիւնը, «աւելի ձախակողմեան» և «ծայրահեղ ձախակողմեան» կուսակցութիւններից այն է, որ բոլոր այդ կուսակցութիւնները տարբերվում են ոչ թէ բուրժուազական իդէալներին շատ մօտ կամ հեռու լինելով, այլ այն կռւի միջոցների իրագործման և պրակտիքականութեան աստիճանով, որ նրանք ամենքը մղում են կեանքի բուրժուազական կազմի հիմունքների դէմ։ Եւ այդ է պատճառ, որ կադէտների ծրագիրը աւելի սարսափելի և երկիւղալի է հին րէժիմի և րէակցիայի համար, քան ծայրահեղ կուսակցութիւնների ծրագիրը և «սահմանադրական-դեմօկրատ» խօսքը տիպիկական բուրժուայի կամ հին կարգի ախոյեանի աչքում աւելի հայհոյական է դարձել, քան «սօցիալ-դեմօկրատ» կամ «սօցիալ-յեղափոխական» խօսքը, որովհետև սրանց ծրագիրները համարվում են ուտօպիական, հետևաբար և ոչ-վտանգաւոր, մինչ կադէտների ծրագիրը՝ իրագործելի և ուրեմն վտանգաւոր։ Իրանց յարձակումներով սօցիալ-դեմօկրատները նըպաստում են միայն կադէտների ծրագրի լայն ժողովրդականացման։

Ոչ մի կասկած չը կայ, որ մեզ մօտ Կովկասում ևս ծայրահեղ կուսակցութիւնների ծրագիրները իբրև ուտօպիական, առանձին երկիւղ չեն յարուցանում հին րէժիմի կուսակիցների աչքում, այլ սրանց ամբողջ գործունէութիւնը ուղղված է կադէտների ծրագրի իրագործման դէմ, իսկ այդ ծրագրի իրագործումը՝ նշանակում է ժողովրդապետութեան հաստատութիւնը։

*

Խօսելով ներկայ դրութեան մասին, նոյն «Рус. Вѣд.» լրագրի մէջ իշխան Ա. Կուրոպատկինը ցոյց է տալիս, որ հին րէժիմը, հին կարգը ոչ թէ միայն այժմ, այլ նոյնիսկ իր արտաքին լիակատար բարգաւաճման ժամանակ միշտ իր դէմ արդար կրիտիկա էր յարուցանում և ոչ ոքի չէր կարողանում խաբել։ Հին կարգն էլ իր կողմից տեղի չէր տալիս այդ քննադատութեան առաջ։ Նա կռւում էր և կռւում էր շատ եռանդուն կերպով. նա ծածկեց երկիրը լրտեսութեան ցանցով. նա զրկում էր ձայնից իւրաքանչիւրին, ով ցոյց էր տալիս նրա անկատարելութիւնը. նա որսում, բռնում, ոչնչացնում էր և բանտերի մէջ փակցնում բոլոր նրանց, ով համարձակում էր ներգործական պրօպագանդա անել նրա դէմ։ Նա արտաքսեց հրապարակից տաղանդը, գիտնականութիւնը, ուսումը և հրաժարվեց կուլտուրականութիւնից, որովհետև ամենափոքր կուլտուրական ոյժը նրա դէմ էր գնում։ Իր ներքին ապիկարութիւնը նա ծածկում էր արտաքին փայլով, մինչև որ Հեռաւոր Արևելքում կրած պարտութիւնները այդ միրաժն էլ անհետացրեցին։ Եւ ինչ ստացվեց ամենահզօր այդ դիկտատօրների գործունէութիւնից. լիակատար գժտումն կառավարութեան և հասարակութեան մէջ, երկրի հոգևոր կուլտուրայի արհամարհումն, աղքատութիւն, սով, երկրի տնտեսական քայքայումն, վարչական կամայականութիւն, լրտեսութիւն, աքսոր և մահապատիժներ քաղաքական համոզմունքների համար։ Ժողովուրդը չը տարաւ այդ տեսակ դիկտատօրներին և ձգտեց թօթափել իրանից այդ խայտառակ շղթաները։

*

«La Revue» ֆրանսիական հանդէսը, որ առաջ խիստ յօդուածներ գրեց ռուսական փոխառութեան դէմ, յուլիսի 15-ի համարում (ն. տ.) մի նոր յօդուած է տպել, որով նախազգուշացնում է ֆրանսիական կառավարութեանը և բանկիրներին այլևս նիւթական ոչ մի աջակցութիւն ցոյց չը տալ ռուսաց այժմեան կառավարութեան։

Հանդէսը ասում է, որ իր բոլոր մարգարէութիւնները իրականացան։ Վերջին փոխառութիւնը «միայն վատթարացրեց Ռուսաստանի ֆինանսական դրութիւնը, խրախուսելով հին րէժիմի յուսահատ դիմադրութիւնը, որ յայտնի կռիւ յայտարարեց Դումայի դէմ, որին այդ կռիւը անհեթեօրէն բարձրացրեց ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի աչքում»։ Նա մեծ գովասանքով է խօսում Դումայի, «բազմաթիւ տաղանդաւոր հռետորների այդ հաւաքատեղի ժողովի» մասին և սաստիկ երկիւղ է կրում նոյնիսկ Ֆրանսիայի ապագայի համար, որ իր նաւակը կապել է մի փտած նաւի, որ տարուբերվում է աղմկայոյզ ալիքների վրայ։

ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

Բանւորական շարժումը վերջին օրերս Պետերբուրգում սուր մասսայական բնաւորութիւն է ստացել, որը սպառնանում է աւելի ևս ադմինիստրացիայի միջամտութեան շնորհիւ։

Գործադուլ են արել ֆինլանդական շոգենաւային նաւաստիները։ Պատճառն այն է, որ տուգանքի են ենթարկելու այն բանւորներին, որոնց վրայ կասկած կար, որ վարպետին տաչկայով դուրս են տարել և ընկերներին կալանաւորել են։ Գործադուլ են արել Կալինկին գարեջրի գործարանի բանւորները վարպետների հետ ունեցած ընդհարումների պատճառով։ Հետևանքը եղել է այն, որ արձակված են երկու վարպետ անգլիացիներ։ Գործադուլ են արել 130 աղիւսի գործարանի բանւորները, որոնց հետ, համերաշխութիւն պահպանելու համար, Գրոմովի տեղական պահեստատան բանւորներն էլ միացել են, որի պատճառով ադմինիստրացիան հեռացրել է նրանց գործարանից։ Գործադուլ են արել բանակի գործարանների բանւորներն ու բանւորուհիները, թւով 20 հազար հոգուց աւելի. պատճառները տնտեսական են։ Անզօր լինելով այդ կռւի մէջ, կապիտալիստները դիմում են ոստիկանութեան աջակցութեանը, իսկ վերջինս աքսորում է, կալանաւորում և տուգանքի ենթարկում ըստ իր հայեցողութեան։ Այդպէս, օրինակ, քաղաքապետի կարգադրութեամբ փակված է բուլօչնիկների միութիւնը և գործադուլ անող բանւորները ադմինիստրատիվ կերպով արտաքսված են Պետերբուրգից։ Գործադուլի համար իբրև դրդող կասկածվողները ադմինիստրացիայի կողմից ենթարկվում են 100, և նոյն իսկ աւելի, ռուբլի տուգանքի։ Այդ բոլորը աւելի ևս լարում է յարաբերութիւնները և բարդում գործը։

(XX Вѣкъ)

—Յուլիսի 5-ին երեկոյեան Պետերբուրգում լուր է տարածվել, որ ֆինլանդական գծի վրայ գտնվող Լէվաշէվում հրէական ջարդ է սկսված։ Լէվաշէվից և հարևան ամարանոցներից հրեաները մեծ բազմութեամբ սկսել են գաղթել դէպի Պետերբուրգ։ «XX Вѣкъ».

—Զինւորական մինիստրութիւնը յունիսի 28-ին կարգադրութիւն է ուղարկել զինւորական շտաբներին, որպէսզի այն տեղերում, ուր բռնկված են ագրարական շարժումները, զօրամասերը թողնելով ամառային բանակատեղերը, վերադառնան քաղաքային զօրանոցները։ Այդ կարգադրութիւնները անմիջապէս պէտք է իրագործվի Սարատովի, Սամարայի, Չերնիգովի և Խարկովի նահանգներում։

—«Саратов. Лист.» ին գրում են Նիկոլաեվսկի գաւառից, որ Ալէքսինկէ գիւղում գիւղացիները հրաժարվում են հարկ վճարել։ Յունիսի 21-ին գիւղն է գալիս գործակալ քահանան, հաւաքում գիւղացիներին տեղական քահանայի տան բակը և սկսում համոզել նրանց «չը յամառել»... «Աւելի վատ կը լինի,—ասում էր նա, կոզակներ կուղարկեն և նրանք ձեզ կը կոտորեն»։

«Ոչ աւելի լաւ է, տէր-հայր, ասա, թէ որտեղից մենք փող վերցնենք։ Ինքդ էլ գիտես, թէ ինչպիսի բերք է սպասում այս տարի։ Առանց հարկերը վճարելու էլ, մենք սովամահութեան ենք դատապարտված»,—պատասխանում են նրան գիւղացիները։

Առանց որևէ հետևանքի հասնելու գնաց գործակալ քահանան, չը հասնելով իր նպատակին։

—Սիբիրի նահանգի Նովազակին գիւղում յունիսի 30-ին կոզակները ցրեցին միտինգը և ծեծեցին գիւղացիներին։ Վիրաւորված են մօտ 100 հոգի։ Վորոնէժի նահանգում, վերջին ստացված տեղեկութիւններից երևում է, որ ագրարական անկարգութիւնները համեմատաբար թուլացել են Բրովի գաւառում և սաստկացել է Վորոնէժի գաւառում, որտեղ հրդեհել են մի քանի կալուածներ։ «Անոա» կայարանը զօրքեր են ուղարկված, խառը դրագուններ, կոզակներ, հետևակ զինւորներ։ Օրլով-Դավիդովի շաքարի գործարանում ընդհարում են ունեցել բանւորները կոզակների հետ։ Կան սպանվածներ և շատ վիրաւորվածներ։ Ինչպէս ասում են, սպանված է կոզակների օֆիցերը։

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԻԹՈՎ

I

Դեռ այն ժամանակ, երբ Էջմիածնում վերանորոգչական հովերի նշոյլն անգամ չը կար, ապրիլի 20-ին, մենք գրել էինք հետևեալը մեր «Ներքին տեսութեան» մէջ («Մուրճ» № 4—5)։

«Երբ մի ամբողջ պետութեան դրութիւնը յեղափոխական տագնապի մէջ է, դժուար է երևակայել թէ հնարաւոր է նրա մի չնչին մասի, նրա այս կամ այն բաղկացուցիչ ազգի կեանքում որևէ հասարակական գործը տեսնել նորմալ զարգացման վիճակում։ Բիւրօկրատական րէժիմը այնքան այլանդակում է մարդկանց, որ ամեն մէկը, երբ հնարաւորութիւն է գտնում իր տենչը իրագործելու՝ ձգտում է դառնալ իշխող, շահագործող, հարստահարող... Անշուշտ դարձեալ չի մոռացվում «ամեն ինչ ժողովրդի համար» բանաձևը։ Մեր «հայկական կեանքում» էլ կան բիւրօկրատիաներ, բիւրօկրատներ, սակայն, ի հարկէ, աւելի մանր և առանձնայատուկ տեսակի։

Այդ հայկական բիւրօկրատիայի տեսակներից մէկը ամբողջապէս կազմված է սևազգեստ վեղարաւորներից։ Ինչպէս ամեն մի կազմակերպութիւն, որ իրան նպատակ է դրել ամեն ինչ շահագործել հէնց այդ կազմակերպութիւնը ուժեղացնելու նպատակով, այնպէս էլ մեր հոգևորականութիւնը ձգտել է մեր բուրժուազիայի հարստութիւնն էլ, ժողովրդի հաւատքն էլ, դպրոցներն էլ, բոլորը, շահագործել կղերի օգտի տեսակէտից։ «Նպատակը արդարացնում է միջոցները»։

Կղերի ահա այդ ոտնձգութիւնների դէմ քսան տարի մաքառել է փոքրաթիւ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը մեզանում, պահանջելով, որ կղերը, կաթողիկոսից սկսած մինչև վերջին տիրացուն, լինեն ժողովրդի սպասաւորներ և ոչ տէրեր, հայ եկեղեցին իր դպրոցներով և կալուածներով ծառայէ միայն իր՝ ժողովրդի շահերին։ Սակայն իշխելու և շահագործելու տենչը թոյլ չէր տալիս, որ տիրող օրէնքների վրայ իր դիրքը հիմնած հայ կղերը որևէ զիջում անի. նա համառում էր, որքան մինչ և հնարաւորութիւն ունէր, իր գերիշխանութեան դէմ մաքառողներին։

Այժմ ընդհանուր ազատագրական հոսանքները ստիպում են և մեր կղերին որոշ զիջումներ անել։ Բայց նա դեռ հաճոյանում է փողի և բանի ոյժի ներկայացուցիչներին մեզանում։

Մեր կղերական բիւրօկրատիան կարծում է թէ կարելի է ներկայ յեղափոխութիւնից դուրս պրծնել, անփոփոխ պահպանելով «հիմնական օրէնքները», կաթողիկոսի միահեծան խօսքը, նշանակովի առաջնորդները և Արակչէևի ժամանակներից հիմնված Սինոդը իր արիացիկ կազմով և ֆունկցիաներով...

Պէտք է «ճշմարտապէս և ոչ կարծեօք» հայ եկեղեցու «հիմնական օրէնքները» դեմօկրատիզացնել, պէտք է de facto վերջ դնել կղերի գերիշխանութեան, որպէս դի իսկական դեմօկրատների (—դիմադրողներին այդ ձեռնտու չէ)... Ջանքերը սիզիփեան աշխատանքի հետևանքներ չունեցան։ 12 տարի առաջ մենք շեշտել ենք այն, ինչ կրկնում ենք և այժմ. պէտք է ժողովրդի ներկայացուցչութեամբ սահմանափակվի կաթողիկոսի իրաւունքը վարչական գործերում և նա միայն լոկ իբրև պատուաւոր ներկայացուցիչ հայ եկեղեցու, իբրև կրօնապետ։ Իսկ մեր ազգային-եկեղեցական գործերի կառավարութիւնը պէտք է կենտրոնացած լինի քառանդամ ֆօրմուլով (ուղիղ, գաղտնի, ընդհանուր, հաւասար) ընտրված ժողովրդական ներկայացուցչութեան ձեռքում։ Ժամանակ է վերջ դնել վեհարանի և նշանակովի առաջնորդների անկօնտրոլ, քմահաճ կամայականութիւններին։ Բաւական է եթէ դրանց թողնվեն զուտ կրօնական—դաւանաբանական հարցերը, քանի որ հայ ժողովուրդը դեռ առանց «ժամի» չէ կարող երևակայել իր կեանքը։ Կղերի քմահաճոյքի մէջ մեր ազգային-եկեղեցական գործերում պէտք է բանի սահմանադրական ընտրովի «Կենտրոնական Խորհրդի» գործունէութիւնը։

II

Երբ մայիսի 10-ին յայտարարվեց Վեհ. Կաթողիկոսի կոնդակը, որով իրաւունք էր տրըվում ժողովրդին «Թեմակալ առաջնորդների, յաջորդների, գործակալների և հոգևոր վարչական հաստատութեանց պաշտօնեաների ընտրութեան», մենք թերահաւատութեամբ վերաբերեցինք թէ միմիայն դրանով որ և է բան կը փոխվի մեր իրականութեան մէջ դէպի լաւը, որովհետև մեր ազգային-եկեղեցական բոլոր գործերի ղեկավարութիւնը յանձնելով «ընտրըված հոգևորականների» ինքնիշխանութեան, քմահաճոյքին, մենք դրանով դեռ չենք երաշխաւորում ժողովրդի իրական մասնակցութիւնը դպրոցական-կալուածական հարցերում և պատասխանատուութիւնից և անկերպարան վիճակից, քաօսից, չենք հանում մեր հաստատութիւնները. և («Մուրճ» № 6, յուլիսի 25-ին) առաջարկում էինք հրաւիրել պատգամաւորական ժողով, որ առեղծի սահմանադրական մարմիններ, որոնցից կախում ունենան գործադիր մարմինները մեզանում. իսկ միմիայն պաշտօնեաների ընտրութեամբ վէճը չի լուծվիլ։

III

Բարեբախտաբար սկսված էվօլիւցիան վեհարանում կանգ չէր առնում և օրէցօր զարգանում էր ընդառաջ գնալով դեմօկրատիական պահանջներին։ Յուլիսի 7-ին Վեհ. Կաթողիկոսը տուեց մի կոնդակ, որով հրաւիրվում է ժողովրդից ընտրված Կենտրոնական Ժողով։ Ապա յունիսի 30-ին լոյս տեսաւ լրացուցիչ կոնդակ, որով պարզվեցան այդ «Կենտրոնական Ժողովի» ընտրութիւնների մի քանի մութ կէտերը։

Ողջունելով այդ քայլը, մենք ցանկութիւն էինք յայտնել (յուն. 25 Ներք. տես. «Մուրճ» № 7), որ Վեհափառ Կաթողիկոսը կէս ճանապարհին վրայ չը կանգնի և տայ ժողովրդին կատարեալ ձևի ընտրութեան իրաւունք, որից զրկված է ուղղակի անդամը։ Մինչդեռ մեզանում կատարվելու են ոչ ուղղակի, այլ չեղակի ընտրութիւններ, նախ լիազօրներ ընտրելով, որոնց և յանձնվում է պատգամաւորներ ընտրելու իրաւունքը։ Ժողովի ընտրութեան ժամանակ ժողովրդի և ժողովրդական ներկայացուցչութեան միջև կանգնում են միջանկեալ «լիազօրներ», մի խումբ մարդիկ, որոնց կամքը յայտարարվում է իբրև ժողովրդի կամք. դա բուն ժողովրդական կամքի անկախ, անմիջական արտայայտութեան կեղծիք է, որովհետև այդ դէպքում պատգամաւորները պատասխանատու են դառնում լիազօրների և ոչ ժողովրդի առաջ։

Ապա ցանկալի է, որ ընտրական պրօցէդուրան հանվի նախնական, տնայնագործ ձևերից և գրվի դեմօկրատիական երկրներում մանրամասնօրէն մշակված աւելի կատարեալ, նրբագոյնին ձևի մէջ. Նոր գինին նոր տիկերի մէջ!։ Ընտրութիւնները պէտք է կատարվեն՝ ճիշտ պահպանելով այն բոլոր նոյն իսկ ձևական գարանտիաները, որոնք երաշխաւորում են իւրաքանչիւր ազատ, անկախ կամքի արտայայտութիւնը։ Ժողովուրդը պէտք է հնարաւորութիւն ունենայ բողոքել իր կամքը բռնաբարողների դէմ և թոյլ չը տայ որ իրան ստրկացնեն, ինչ անունով և գործում լինեն բանի ոյժ բանեցնողները։ Կամքի, մտքի անկախութիւն նախ և առաջ!

Մեր սկզբունքի հայեցակէտերը այսպէս բնորոշելուց յետոյ, անցնենք «Կենտրոնական Ժողովի» գումարման և նրա զբաղմանց խնդիրներին։

(Կը շարունակվի)

Լ. Սարգսեանց

ՅՈՒՆԻՍԻ 7-Ի ԿՈՆԴԱԿԸ

I

Վեհափառ Հայրապետի նշանաւոր կոնդակը, որով ռուսահայոց եկեղեցական համայնքը (ժողովուրդը) հրաւիրվում է Էջմիածին կենտրոնական պատգամաւորական ժողով գումարելու ու կարգադրելու—տնօրինելու ռուսահայոց եկեղեցական գործերը, մեր ազգի և մանաւանդ եկեղեցու կեանքում յիրաւի խիստ նշանաւոր, խոշոր մի երևոյթ է հանդիսանում։ Գործնականօրէն (de facto) տիրող, թէև կանոնական սկզբունքների տեսակէտից (de jure) անհիմն ու անկանոն, եկեղեցական-վարչական սիստէմի և րէժիմի փոխարէն նորն է հաստատվում, մի նոր րէժիմ, որը սակայն իր ոգով ամենից շատ է մօտենում քրիստոնէական ամենահին ու ամենահարազատ սկզբունքներին։

Այո՛ Յունիսի 7-ի կոնդակը գալիս է յեղաշրջելու վերջին դարում մեզանում հաստատված վարչական կարգերը, և մեր եկեղեցու կղերականացող (մասամբ կղերականացած իսկ) կառավարութիւնը փոխարինել ժողովրդական-եկեղեցական սիստէմով։ Շատերի միտքը անպատրաստ է այս յեղաշրջումը ըմբռնելու. ոմանք էլ, գիտակցօրէն, թէ անգիտակցօրէն, կղերական հասկացողութիւններով վարակված կամ ներշնչված, առանց հասկանալու ու հաշտվել կարողանալու եկեղեցու ժողովրդականացման (դեմօկրատիզացիայի) հետ, փորձում են առարկել Կաթողիկոսի կոնդակի հիմնական հայեցակէտի դէմ։ Առարկութիւններ են առաջ բերում, «թերութիւններ», «անհարթութիւններ», «անհասկանալիութիւններ» են մատնացոյց անում, որոնք սակայն մի բան են վըկայում միայն, որ առարկողները ինչպէս հարկն է չեն իւրացրել կոնդակի հայեցակէտը։ Ցիրուցիր մեզանում շատերի մտածողութիւնը, հասկացողութիւնները կղերականացման են ենթարկվել, և այդ կղերականացումը այնքան խոր արմատ է գցել նրանց մտքի մէջ, որ պատրաստ են իրանց այդ գաղափարները մեր եկեղեցու հնաւանդ սկզբունքները համարել։ Մինչդեռ պատմական փաստերով կարելի է ցոյց տալ, որ այդ կղերականացման պրօցէսը միայն XIX դարի կէսից սկսված է կատարվել, այն էլ ռուսաց կղերական եկեղեցու կարգերի և պետութեան քաղաքականութեան զգալի ազդեցութեան տակ։ Այո, կղերական օտարամուտ նորամուծութիւնները մեր միամիտ և «գիտուն» կղերամիտները Հայաստանեայց եկեղեցու հարազատ հնաւանդ կարգեր են համարել։ Իրանց հարազատ աւանդապահ համարողները իրօք օտարասէր նորասէրներ են եղել... Ողբերգական թիւրիմացութիւն։

Կղերական հասկացողութիւնների այս հովերի դէմ մաքառելու միջոցներից մէկը եկեղեցու, եկեղեցական և կանոնական իրաւունքի հիմնական գաղափարների պարզաբանութիւնն է։ Դժբաղդաբար մեզանում այդ հարցերին նուիրված գրականութիւն գրեթէ գոյութիւն չունի. եղածն էլ կամ անբաւարար է, կամ չէ կարդացվում։ Այնքան աւելի կարևոր է դառնում վերջին կոնդակի լուսաբանութիւնը մամուլի էջերում, մանաւանդ որ դէպքն էլ յարմար է, քանի որ հասարակութեան հետաքրքրութիւնը առաջիկայ կենտրոնական ժողովի գումարման շնորհիւ բնականաբար որոշ չափով ուղղված է դէպի այդ հարցերի կողմը։

Յունիսի 7-ի կոնդակով հիմք է դրվում և հնարաւորութեան դուռն է բացվում լուծելու այն հարցը, որ մեր եկեղեցու «լինել թէ չը լինելու» հարց կարելի է կոչել։ Անշուշտ հասարակական, կենսական հարցերը թղթերով (թէկուզ կոնդակ թղթերով) չեն լուծվում, այլ հասարակական գործունէութիւններով, ժողովրդի մասնակցութեամբ և հանրային ուժերի գործադրութեամբ։ Սակայն պաշտօնական թղթերն էլ որոշ գործ ունեն կատարելու, մանաւանդ իրաւական տեսակէտից։ Եւ, այսուհետև պատմական կոնդակով Վեհափառ Հայրապետը կատարեց այն, ինչ որ պարտաւոր էր անել իբրև Ամենայն Հայոց ընտրված Կաթողիկոս յիշեալ կենսական հարցի համար։ Աւելի բան պահանջելը ծերունազարդ Կաթողիկոսից անարդարութիւն կը լինէր։ Ժողովուրդը իրաւունք ունի սպասելու, որ Վեհափառը նոյն անյողդողդ յամառ տոկունութեամբ կը պաշտպանէ իր կոնդակով ճանաչված ժողովրդի իրաւունքները, որպիսի տոկունութիւն նա ցոյց տուեց վերջին տարիները։ Այժմ մնում է որ հասարակութիւնը կատարէ իր պարտքը, իր ձեռքն առնէ իր իրաւունքները, իր վրայ առնէ իր պարտականութիւնները և առանձնէ ու կատարէ այն եկեղեցական պաշտօնէութիւնը, որին կոչված է Հայրապետական կոնդակով։ Իսկ այս պաշտօնէութիւնը գիտակցօրէն կատարելու համար անհրաժեշտ է, որ հասարակութիւնը պայծառ հասկացողութիւն ունենայ իր իրաւական դիրքի, իր իրաւասութեան բնաւորութեան ու բովանդակութեան մասին։

Մինչև այժմ յունիսի 7-ի կոնդակի բովանդակութիւնը ըստ էութեան քննադատում են (մամուլում լոյս տեսած յօդուածներից ու դրութիւններից) Էջմիածնի 14 միաբանների բողոքագիրը ու Մատթէոս վարդապետի յօդուածը։ Այժմ խօսքս գլխաւորապէս վերջին յօդուածի մասին է լինելու։

Սիրական Տիգրանեան

(Կը շարունակվի)

Ո՞ՐՆ Է ՉԱՐՄԱՆԱԼԻՆ

Պետերբուրգի թերթերի տեղս ստացված վերջին համարներում, որ լոյս են տեսել յուլիսի 4, 5 և նոյն իսկ 6-ին, ոչ մի խօսք և ոչ մի ակնարկ չը կարողացանք գտնել, որ գուշակել տայր, թէ ընդամենը մի կամ երկու օրից յետոյ Պետական Դուման պիտի դադարեցնէ իր գոյութիւնը։ Դա միանգամայն զարմացնում է մեզ, որովհետև նմանօրինակ դէպքերում եւրօպական մամուլը իր սուր հոտառութեամբ, աւելի քան երկու օր առաջ, անպատճառ կը նախատեսնէր այդպիսի մի մեծ պետական ակտը և ժամանակին կը նախապատրաստէր հասարակութեան մտքերը։ Մենք աւելի քան ենթադրում ենք, որ Լօնդօնում, Բեռլինում և Պարիզում աւելի շատ առաջ գիտէին Պետական Դումայի փակման մասին, քան այդ իմացան Պետերբուրգում։ Անկարելի է ենթադրել, որ այդպիսի մի վճռողական ակտը մի կամ մի քանի ժամվայ մէջ է որոշվել. անշուշտ դրա մասին խօսվել ու խորհրդակցվել է բարձր շրջաններում օրերով, եթէ չասենք շաբաթներով, այն ինչ թէ Դումայի անդամները և թէ մամուլի ներկայացուցիչները չեն կարողացել ոչինչ տեսնել և ոչինչ լսել։

Դրանք այն աստիճան ոգևորվել էին այն մանևրի համար տարածած լուրերով, թէ երբ այսօր կամ վաղը մինիստրութիւնը պիտի հրաժարվի, նորը պիտի կազմվի և այլն, որ այլ ևս մտքերիս անգամ չէին անցկացնում թէ այսօր կամ վաղը հէնց իրանց—պատգամաւորներին կարող են ցրվել։ Նկատելով հանդերձ, որ մինիստրութիւնը վերջին օրերում բոլորովին փոխել է իր նախկին մեղմ ու ամօթխած տոնը և սկսել չափազանց յանդուգն ու վճռական լեզուով խօսել Դումայում, այնուամենայնիւ նրանք չէին կարողանում գուշակել, թէ այդ յանդգնութիւնն ու վճռողականութիւնը մօտալուտ գալիք փոթորկի նշաններ են։

Ահա թէ, օրինակի համար, ինչպէս է Գր. Ստարցեվը նկարագրում մինիստրութեան այդ յանդգնութիւնն ու վճռողականութիւնը «Ստրանա» թերթի վերջին համարներից մէկում, խօսելով Դումայի յուլիսի 3-ի նիստի մասին։

«Դեռ ոչ մի անգամ,—ասում է պ. Ստարցեվը,—կառավարութիւնը այն աստիճան անկեղծութեամբ, այնպէս ազատ ու համարձակ չէր հրապարակ եկել ինչպէս այդ օրը։

Ներքին գործերի մինիստրի օգնական Մակարովը պատասխանում էր կառավարութեանը արած հարցադրումներին։

Դա ծուղակը ընկած նապաստակի ճառերից չէր, որ մենք սովորել էինք լսել Դումայում կառավարութեան ներկայացուցիչների բերանից։ Պ. Մակարովը հանգիստ, համարձակ և պարզ կերպով, առանց մի որ և է փաստ հերքելու, յայտարարում էր, որ այն բոլորը, ինչ կատարվել ու կատարվում է կառավարութեան կողմից՝—բոլոր եղեռնագործութիւնները, ապօրինութիւններն ու բռնութիւնները կատարվել են որոշ օրէնքների հիման վրայ։

Դուման հարցնում է.

—Ի՞նչ հիման վրայ են մարդիկ բանտերում տառապում հէնց ձեր «բացառիկ օրէնքների» սահմանած ժամանակից աւելի։

Մինիստրի պ. օգնականը պատասխանում է.

—Դա միայն ձևական կողմից է այդպէս երևում։ Իսկ իրապէս բանտարգելութեան ժամանակը գրադօնաչալնիկի կողմից աւելացրված է եղել, միայն թէ նա մոռացել է այդ մասին տեղեկացնել բանտային վարչութեանը...։

—Շատ գեղեցիկ... Իսկ ինչով բացատրել, որ N.N-ի բանտարկութեան ժամանակը աւելացված է։

Մինիստրի օգնականը այստեղ էլ չէ շփոթվում։

—Իսկ դա, գիտէք, նրա համար է, որ սկզբում նա ձերբակալված է եղել պահպանութեան կարգով, իսկ վերջը «նրան յանձնել են ներքին գործերի մինիստրի տնօրինութեանը»։

—Բայց ինչո՞ւ համար են իսկապէս դրանք ձերբակալված։

—Նրանք հակակառավարչական ագիտացիայի յանցանքի մէջ են բռնված, նրանց «յանցաւոր գրականութիւն» են գտել։

—Ի՞նչու աքսորեցին Մէյլցովին։ Ի՞նչ յանցանքի համար։

—Նրան ոչ մի յանցանքի մէջ չեն մեղադրում, այլ աքսորեցին պարզապէս պահպանութեան կարգով (въ порядкѣ охраны), որովհետև նրան «չափազանց վտանգաւոր են ճանաչել որոշ շրջանի համար»։

—Ինչո՞ւ այդ կարգի բոլոր գործերը դատարանի չեն տրվում։

—Ինչու համար դատարանի տալ։ Նրանց պատժելու համար ոչ մի հիմք չը կայ... Նրանք յանցաւորներ չեն, իսկ պահպանողական կարգը պատժական նպատակներ չունի... Նա միայն կարգը խանգարելու վտանգը ի նկատի ունի և հեռացնում է այն անձնաւորութիւններին, որոնք այսպէս կամ այնպէս կարող են կարգը խանգարել... Այդ է բոլորը... Դատարանը ոչինչ չէ կարող անել, յանցանք չը կայ, կը նշանակէ և անմեղ է։ Իսկ մենք այդպէս չենք նայում գործի վրայ, մենք աւելի խորն ենք գնում... Ինչ անենք թէ մարդը և ոչ մի յանցանք չէ գործել։ Իսկ եթէ նա «վտանգաւոր է պետական կարգի համար»։ Ի՞նչ կը հրամայէք այդպիսի մարդու հետ անել, եթէ, ի հարկէ, նրա հետ պիտի վարվել պահպանութեան կարգով...

Եւ մինիստրի պ. օգնականը զարգացնում էր այդ զարմանալի թէօրիան, առանց մինչև իսկ աչքը թարթելու և առանց մի վայրկեան շփոթվելու... Նա բոլորովին անկեղծ էր և միմիայն կառավարութեան հայացքներն էր բացատրում «անձի անձեռնմխելիութեան» մասին...

Երկու խօսքով այդ հայեցքը արտայայտվում էր հետևեալ կերպով. եթէ հնարաւոր է ոչ ցանկալի մարդուն դատարանի միջոցով բանտում փակել, այդ ժամանակ կարելի է դատարանի օգնութեանը դիմել, իսկ եթէ ոչ, եթէ մինչև իսկ մեր դատարանը չէ կարող այդպիսի բան անել, այդ դէպքում պէտք է պահպանութեան կարգով գործել, որի համար կարող է յանցաւորութեան և ոչ մի արտաքին արտայայտութիւն գոյութիւն չունենալ։

Յետոյ պ. Մակարովը սկսում է բացատրել ու գանգատվել դատարանի անյարմարութիւնների մասին, որ այնտեղ պէտք է անպատճառ վկաներ լինեն, որ վկաները կարող են սուտ խօսել և այլն, այն ինչ պահպանողական կարգի համար ոչ մի վկայի կարիք չը կայ։

«Եւ այս բոլոր դատողութիւնների հիման վրայ,—շարունակում է Ստարցեվը,—կառավարութիւնը, մինիստրի օգնականի ասելով, առանց պատժական նպատակներ ունենալու, այլ լոկ «հասարակական կարգը պահպանելու համար», հազարներով մարդիկ տանջում է բանտերում և ամբողջ երկաթուղային գնացքներով աքսոր է ուղարկում նրանց...

—Մենք,—ասում է մինիստրի օգնականը,—«կարգն» ենք պահպանում... և կարգի պահպանութեան դրութիւնը օրէնք է, և ուրեմն մեր բոլոր գործողութիւնները միանգամայն օրինաւոր են... Իսկ ինչ վերաբերում է հոկտեմբերի 17-ի մանիֆէստի մասին եղած դատարկախօսութիւններին, մենք ինչ մեղաւոր ենք, որ մարդիկ այնպէս հասարակ և ուղղակի մտքով ընդունեցին ու հասկացան այդ մանիֆէստը։ Գահի բարձրութիւնից մատնանիշ էին արված լոկ ազատութեան ընդհանուր սկզբունքները... Այդ, այսպէս ասած, սկզբունքով միայն... Իսկ իրապէս ամեն ինչ մնում է առաջվան ձևով...

Եւ այդ ասողը,—զարմանքով նկատում է Ստարցեվը,—կայսերական կամքը կատարող մինիստրի օգնականն է...

«Գահի բարձրութիւնից» ժողովրդին ազատութիւն է յայտարարվում, իսկ պ.պ. մինիստրները հազարաւոր մարդիկ են փակում բանտերում և աքսորավայրերում, իսկ նրանց յիշեցնում են կայսերական խօսքերը, նրանք անամօթաբար և յանդգնութեամբ յայտարարում են ժողովրդին.

—Թագաւորը խօսել էր ընդհանրապէս, իսկ մենք առաջվան պէս բռնութիւններ պիտի անենք...»

Չը գիտենք իսկապէս, թէ ո՞րն է աւելի զարմանալի՝ մինիստրների յանդգնութիւնն ու ցինիկ անկեղծութիւնը, եթէ ոչ՝ պ. Ստարցեվի ու իր նման մտածողների միամտութիւնն ու անհետատեսութիւնը։

Եթէ սրանք Ջայլամի նման ինքնախաբէութեամբ ու ցնորամիտ երազներով իրանց չը փայփայէին, մինիստրի օգնական պ. Մակարովի վերոյիշեալ բացատրութիւններից յետոյ իսկոյն պէտք է գուշակէին Պետական Դումայի գլխին գալիք փոթորկի մասին։ Բայց նրանք, քաղաքական ու դիպլօմատիական հոտառութիւնից զուրկ լինելով ոչինչ չը նախատեսեցին և ոչինչ չը գուշակեցին։ Արդեօք կայսերական վերջին մանիֆէստը կը զգաստացնի պ.պ. Ստարցեվներին, եթէ ոչ՝ նրանք պիտի այժմ շարունակեն նոր իլլիւզիաներ ստեղծել իրանց համար։

Խ.—Ա.

ՍՊԻՐԻԴՕՆՕՎԱՅԻ ՆԱՄԱԿԸ

Ինչպէս յայտնի է, Մ. Սպիրիդօնօվային նամար վճռված մահվան պատիժը փոխարինվեց տասը տարվան տաժանակիր աշխատանքի։ Պատմում են, որ մահվան պատիժը փոխելու համար խնդրագրութիւն եղող դատաւորները գլխաւորապէս ի նկատի են ունեցել նրա [illegible] աստիճանի քնքոյշ ու վտանգաւոր կազմուածքը, մտածելով թէ, մինչև այն չէ կարող տաժանակիր աշխատանքին երկար դիմանալ։ «Աւելի լաւ է, թող մի քիչ տանջվի և ինքն իրան մեռնի, քան թէ մահվան պատժի ենթարկենք և հասարակաց կարծիքը նորից գրգռենք», մտածել են անողոք բարեհոգի դատաւորները։

---

*) Ծանօթ. Ասում են, որ Բեսրամ Շամշադինօվի ձեռքով անցեալ ձմեռ 800 հրացան է բերվել Տաճկաստանից Սուրմալուի Թուրքերի համար. եթէ իւրաքանչիւրի մէջ 10 ր. օգտված լինի՝ մի խոշոր գումար է կազմում—800 ր.։ Ահա թէ ինչու նրա համար ձեռնտու է Թուրք-հայկական խռովութիւնը։

[illegible]

[...] զանազան մարդկանց և հիմնարկութիւնների կողմից նուիրած գումարով:

գ) Վարկային ընկերակցութիւնն է միայն, որին պետական բանկը փոխ է տալիս հիմնական գումարը սկզբնական գործողութիւնների համար, և այսպիսով վերջինս կանգնում է իբրև նիզուկ և հովանաւորող խարկային ընկերակցութիւնների և դրանով հեշտացնում մանր վարկի կազմակերպութիւնը: Այսպիսով ուրեմն միայն մանր արդիւնաբերողներից է կախված եղած օրէնքից օգտուելը:

Վարկային ընկերակցութիւն կազմելու համար մեծ գումարի կարիք չը կայ. հարկաւոր է մօտ 1000—2000 րուբլի ամենաշատը՝ 3000, որովհետև ընկերակցութիւնները իրաւունք ունեն իրանց միջոցները մեծացնելու համար հարկ եղած ժամանակ ի պահեստ ընդունել գումարներ և պարտքեր անել: Հիմնական գումարը նրանք կարող են ստանալ կամ իբրև սեփականութիւն կամ իբրև փոխառութիւն թեթև պայմաններով: Բացի պետական բանկից այդ գումարը կարող են տալ կամ մի քանի մասնաւոր մարդիկ, ստորագրութեամբ իրար մէջ հաւաքելով, կամ միայն մէկ մարդ, որը ստանում է իրաւունք նախ՝ անուանել ընկերակցութեան հոգաբարձու, երկրորդ՝ նրան թոյլ է տրվում հսկել և վերստուգել ընկերակցութեան գործողութիւնները և մասնակցել կառավարութեան կողմից կատարած քննութեան, և վերջապէս՝ ընկերակցութիւնը կարող է նրա անունը կրել իր ամբողջ գոյութեան ժամանակ: Այսպէս, եթէ Շուլաւէրում յայտնուի մէկ մարդ, որ ցանկանայ 1000—2000 րուբլի զոհել իր հայրենակիցների տնտեսական դրութիւնը բարձրացնելու համար և նուիրել այն իբրև հիմնական գումար ապագայ ընկերակցութեան, վերջինս կարող է մշտապէս կրել «Շուլաւէրի Պօղոսեան Վարկային Ընկերակցութիւն» (Шулаверское Погосянъ Кредитное Товарищество) անունը:

Հիմնական գումարը կազմելու գործում կարող են մասնակցել և ամեն տեսակ հիմնարկութիւններ (օր. քաղաքային կամ արհեստաւորների ուպրաւաներ, շինական կառավարութիւններ և այլն), որոնք այդ դէպքում իրաւունք են ստանում իրանց կողմից հոգաբարձու նշանակելու վերոյիշեալ իրաւունքներով և այդպիսով միջոց կունենան օգտակար կերպով ազդել ընկերակցութիւնների գործունէութեան ուղղութեան:

Փոքր քաղաքներում կամ շէներում բաւական է բանալ մէկ մէկ ընկերակցութիւն, իսկ մեծ քաղաքներում աւելի գործնական կը լինի կազմել մի քանի ընկերակցութիւններ, խմբաւորելով նրանց անդամներին ըստ արհեստների: Այդպիսի խմբաւորումը օգտակար կը լինէր ոչ թէ միայն նրա համար, որ միևնոյն արհեստի մարդիկ իրար աւելի լաւ են ճանաչում և լաւ գիտեն իրանց արդիւնաբերութեան պայմանները, այլ և նրա համար, որ այդպիսի ընկերակցութիւնների վարչութիւնները կարող կը լինեն աւելի լաւ յարմարեցնել ընկերակցութեան գործողութիւնները անդամների պահանջներին:

Գիւղական ընկերակցութիւններ կազմելու համար հարկաւոր կը լինի միանալ մի քանի գիւղերի, բայց ցանկալի կը լինէր, որ այդ գիւղերը շատ հեռու չը լինէին այն գիւղից, ուր նստելու է ընկերակցութեան ապագայ վարչութիւնը: Անհրաժեշտ է, որ ընկերակցութեան անդամ լինել ցանկացողները իրար ճանաչէին և իրանց մէջ չընդունէին անպիտան և արատաւոր մարդկանց: Շատ փոքր ընկերակցութիւն կազմել միտք չունի, որովհետև անդամներից գոնէ իննը, որոնք պէտք է ընտրուեն իբրև գործերը վարողներ, ոչ թէ միայն բարեխիղճ մարդիկ պէտք է լինեն, այլ և գրագէտներ. բացի դրանից, նրանցից, եթէ ոչ բոլորին, գոնէ միքանիսին հարկաւոր կը լինի վարձատրել, այն ինչ փոքր ընկերակցութիւնը իր աննշան օգուտով չէ կարող այդ անել: Միւս կողմից, եթէ ընկերակցութեան գործելու տարածութիւնը շատ մեծ է, վարչութեան և ընկերակցութեան անդամների միջի կապը կորչում է, և շատ անգամ վարչութիւնը ստիպված է պարտք չը տալ շատերին հէնց միայն նրա համար, որ չէ ճանաչում նրանց: Անգամ կը դառնան աւելի ունևորները և ամենքին լաւ յայտնիները և այսպիսով կը դադարի ծառայել հէնց նրանց, որոնց համար իսկապէս նա հիմնված է: Լաւ մտածելով և ամեն մի գաւառ բաժանելով որոշ շրջանների, և առանձին ընկերակցութիւնների գործողութիւնների համար, ընտրելով նրանց համար բարեխիղճ մարդիկ, կարելի է ազգաբնակութեան տնտեսական դրութիւնը որոշ չափով բարձրացնել—վարկային ընկերակցութիւնները դրա համար կը դառնան ազդու միջոց:

Այսպիսով ուրեմն եթէ քիչ ունևոր մարդիկ —երկրագործներ, արհեստաւորներ, անյնագործներ ուզում են իրանց գործը ընդարձակել և տնտեսութիւնը լաւացնել, եթէ նոյն մարդիկ ուզում են էժան ձեռք բերել իրանց տնտեսութեան համար հարկաւոր գործիքներ, նիւթեր, կամ թէ չէ ուզում են ազատուել չարչի-վաշխառուներից, որոնք էժան գնով են առնում նրանց աշխատանքի արդիւնքը,— այդ բանին հասնել հիմա այնքան էլ դժուար չէ: Հարկաւոր է միայն գիտակցել, որ ինչին միայնակ հասնել չէ կարելի, միանալով և ըն-

*) 1905 թ-ի օրէնքով փոխատու-խնայողական ընկերակցութիւնների հիմնական գումարի մի մասը կարող է լինել և օրէնք հիմնարկութիւնից կամ մասնաւոր մարդուց նուիրած կամ փոխառած գումար, բայց գլխաւոր պայմանը, հիմքը այդ ընկերակցութիւնների, ինչպէս ասացի, բաժնեգներից կազմած հիմնական գումարն է (паевой капиталъ):

[...] բում: Աւելացնում ենք, որ ոչ մի պետութիւն այնքան չէ նպաստում մանր վարկի կազմակերպութեան գործում ազգաբնակութեան, որքան ռուսական օրէնքը: Պէտք է օգտուել օրէնքից: Մեր ժողովրդի ներկայ քայքայված տնտեսական դրութիւնը պահանջում է այդ:

Ա.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բ. Շտերն «Հիւանդ մարդը», թարգ. գերմ. Լ. Բաբալեանի, 55 երես, գինը 30 կոպէկ:

Թիւրքիայի կարգերը վաղուց են հռչակվել իրանց հրէշաւորութեամբ, բայց հազիւ թէ վառ երևակայութիւնը անգամ կարողանար պատկերացնել լուսանկարչական այնպիսի ճըշտութեամբ, ինչպիսին գտնում է ընթերցողի առաջ գերմանացի գրող Շտերնը իր «Հիւանդ մարդը» գրքով, որի թարգմանութիւնը մօտ օրերս լոյս է տեսել առաջին անգամ հայերէն լեզուով:

Հեղինակը, լաւ ծանօթ լինելով Կ.-Պօլսի կեանքին, ոչ մի ջանք չէ խնայել մի շարք կուլտուրական լրիւ պատկերների մէջ ամփոփել «Թիւրք կառավարութիւն» ասված այն հրէշաւոր մեխանիզմը, որ կատարեալ դժոխք է դարձրել իր հպատակների կեանքը:

Այդ մեխանիզմն է, որ հնարաւոր է դարձնում խնամիների վերեւքներով վերջին գինւորին հասնել փաշայութեան, համալին դառնալ մեծ եպարքոս, պատուութեան հե ոսին՝ լրտես, իսկ ժողովուրդի կեանքը ասպարէզ՝ իրանց անառակութեան ու ոճրագործութեան համար:

Մի շարք պարզ ու բնորոշ փաստերով հեղինակը տալիս է լրտեսութեան ամբողջ պատկերը, նրա զարգացման պատմութիւնը, ուժը: Ցոյց է տալիս թէ ինչպէս այդպիսի պայմանների շնորհիւ Պօլսի կեանքում բարքերը փայրենացել են և պատուի գաղափարը բոլորովին խեղաթիւրվել մինչև այն աստիճան, որ մարդը նպատակ է դրել ուրիշի հաշուով միայն ապրել, իսկ այդ նպատակին հասնելու համար նա կանգ չէ առնում միջոցների առաջ, առանց խտրութիւն դնելու ոչ սպանութեան, ոչ մատնութեան և ոչ էլ լրտեսութեան մէջ: Եւ բնական է, որ այդ պայմանների մէջ առաջ են քաշվում, աջողութիւն են ունենում աւազակներն ու սրիկաները: Այլ կերպ չէ էլ կարող լինել, երբ թիւրք կառավարութեան ամբողջ իմաստութիւնը հիմնված է կատարելագործված լրտեսութիւնների ու բանտերի վրա, այդպիսի մեխանիզմի ազդեցութիւնը ոչ միայն թունաւորում է ժողովրդի կեանքը, ոչ միայն անարխիա է մացնում թիւրք կառավարութեան մէջ, այլ և ինտրիգաների ասպարէզ է դարձնում սուլթանական արքունիքը, ուր «մենակեաց բնակալը» իր շրջապատողների ճնշումների տակ աւելի է ստրուկ քան իր ամենայետին ստրուկը: Բնական է, որ Սուլթան Համիդի ստեղծած այդպիսի կարգերի շնորհիւ Թիւրքիան դատապարտված է «հիւանդ մարդ» դառնալ, որի թունաւոր կեանքը այնքան գեղեցիկ կերպով պատկերացրել է հեղինակը իր գրքում:

Թարգմանութեան լեզուն բաւականին սահուն է ու ազատ որևէ խորթութիւններից. կարդացվում է մեծ հետաքրքրութեամբ: Տպագրութիւնը կատարված է խնամքով, և գինը համեմատաբար էժան է նշանակված:

Լ. Գանիէլեանց

ՀԱՑԱԳՈՐԾՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

(Նամակ Մոսկվայից)

Յուլիսի 2-ին

Դեռ յունիսի սկզբներում տարածված այն յամառ լուրերը, որ իբր թէ շուտով մայրաքաղաքում ընդհանուր քաղաքական գործադուլ պէտք է հրատարակվի, մինչև օրս չիրականացան: Ճիշտ է, մինչև այժմ եղել են մասնաւոր գործադուլներ, բայց ամենազօրեղը և իր ոյժերի ամբողջ թափով վերջերս աչքի է ընկնում երեք օր սրանից առաջ հացագործների հրատարակած ընդհանուր գործադուլը, որը վճռվեց հացագործների ընդհանուր ժողովում, յունիսի 29-ին:

Հացագործների պահանջների մէջ գլխաւոր կէտերը հետևեալներն են. 1) ամսական առնուազն 30 ր. վարձատրութիւն, 2) խանութները բանալ առաւօտեան ժամը 6-ից ոչ շուտ և փակել երեկոյեան 7 ժամից ոչ ուշ, 3) անչափահաս ծառայողներին ամսական վճար 10 ր., 4) սանիտարական պայմաններին համապատասխան ապրելու բնակարաններ, և այլն...

Սրանք այնպիսի տարրական և ճիշտ իրագործելու պահանջներ են, որ եթէ տէրերը ուզենան, կարող են առանց այլևայլութեան և տատանումների բաւարարութիւն տալ:

Քաղաքապետ պ. Րէյնբոտ և քաղաքագլուխ պ. Գուչկով ձեռք են առել ամեն տեսակ միջոցներ քաղաքի ազգաբնակութեանը հաց մատակարարելու: Քաղաքապետի կարգադրութեամբ այժմ միայն սև հաց թխում են զինւորական հացթուխարաններում և հրշէջների շէնքերում: Բացի դրանից, դարձեալ քաղաքապետի հրամանով, կարգադրված է հաց թխել նաև վանքական պատկանեալ շէնքերում: Երէկվանից Մոսկվայի մօտակայ գիւղերից քաղաքը հաց բերին, որը սակայն ծախվում է կրկնակի և եռակի գներով: Մայրաքաղաքի շրջակայ բոլոր ամարանոցներում հաց կարելի է ստանալ, ուրեմն ասել է թէ՝ ամառանոցները այդ կողմից բաւական ապահովված են:

Քաղաքապետի կարգադրութեամբ բոլոր գործարանները ուղարկված են զինւորական հացթուխներ բանւորական դասակարգին հաց մատակարարելու նպատակով:

Երէկ քաղաքապետին ներկայացաւ մէկ պատգամաւորութիւն, որի գլուխ կանգնած էր նշանաւոր հացավաճառ պ. Ս. Սավօստեանով: Քաղաքապետը պատգամաւորութեանը յայտնեց, որ պահպանութեան համար կը տայ պահակներ նրանց, եթէ բանւորները կամենալու լինեն աշխատանքները վերսկսել. բացի այդ՝ հրամայված է պրիստաւներին բանակցութեան մէջ մտնել բանւորների և նրանց տէրերի հետ գործադուլին շուտով վախճան տալու համար: Քաղաքապետը իրան ներկայացած պատգամաւորութեան յայտնել է, որ ինքը կազմակերպել է մի յանձնաժողով, բաղկացած քաղաքապետի ծառայողներից, հացագործների տէրերից և նրանց ծառայողներից, որոնք պէտք է մշակեն կանոնաւոր և բնական պայմաններ հացագործների համար:

Ինչպէս ընթերցողը գիտէ, բեպրեսխանները ռուս կառավարութեան գեղեցիկ զարդերն են եղել միշտ: Եւ ահա հացագործների ընդհանուր գործադուլին վերջ տալու նպատակով քաղաքապետ պ. Րէյնբոտ դիմել է հետևեալ միջոցին: Նա փակել է հացագործների միութիւնը, քաղաքից ադմինիստրատիվ կարգով աքսորել է միութեան նախագահին և այն հռետորներին, որոնք յունիսի 29-ի երեկոյեան հացագործների ընդհանուր ժողովում իրանց ճառերով կոչ են արել ընդհանուր գործադուլի: Բացի դրանից, դարձեալ քաղաքապետի հրամանով, հացավաճառներից մի քանիսը, որոնք դեկտեմբերեան գործադուլի ժամանակ խոստացված պահանջները չեն իրագործել, բանտարկութեան են ենթարկված: Քաղաքապետը այս դէպքում առաջնորդվում է այն տեսակէտից, որ նրանց խոստումները չը կատարելը առաջ է բերել այժմեան ընդհանուր գործադուլը:

Դեկտեմբերեան գործադուլի ժամանակ մի քանի հացավաճառներ, ինչպէս օրինակ, խաշոր և յայտնի Ֆիլիպպով, թէև իր ծառայողների բոլոր պահանջներին անյապաղ բաւարարութիւն էր տուել, բայց իրանց գործաթող ընկերներին համակրանք արտայայտելու նպատակով իրանք ևս գործադուլ են արել: Այդպիսիների համար պ. Րէյնբոտ հրամայել է, որ եթէ մինչև այսօր երեկոյեան գործի չանցնեն, այն ժամանակ նրանց բոլորին (300 հոգուց աւելի) մայրաքաղաքից կաքսորէ:

Շատ հացագործներ, ի նկատի ունենալով սպառնալիք բեպրեսխանները, մայրաքաղաքը թողել, ճանապարհվել են հայրենիք:

Առհասարակ հացագործները իրանց պահում են շատ կոռեկտ, նրանք միահամուռ ոյժերով վճռականապէս պահանջում են իրանց կարիքներին բաւարարութիւն տալ: Նրանք ամեն օր կազմում են ժողովներ, ուր բազմակողմանի կերպով քննում են իրանց վիճակը:

Շատերը անհրաժեշտ իրանց համար հաց են թխում: Գործադուլի պատճառով շատ ճաշարաններ փակված են:

Մենք հաւատացած ենք, որ հացագործները ամբողջովին կը հասնեն իրանց արդարացի և անյետաձգելի պահանջների իրագործման: Մենք հաստատ աղբիւրից գիտենք, որ նրանք գործադուլը շարունակելու են մինչև այն ժամանակ, երբ իրանց ձգտումներն ու նպատակները չիրագործվեն...

Ոսկու-Ջօն

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Յուլիսի 4-ին

Վերջապէս ինչ որ նախատեսնվում էր, կատարվեց: Ամսիս 2-ին նշանակված էր ծխական ժողով հինգ պատգամաւորներ ընտրելու համար, որ նրանք էլ գաւառիս ընտրված պատգամաւորների հետ միանալով ընտրէին երեք ներկայացուցիչներ մեր գաւառից Էջմիածնի սահմանադրական ժողովին մասնակցելու համար:

Եւ դա ժողով չէր, այլ մի քաօս, ուր կորչում և խեղդվում էր ամեն մի արդար ձայն, բողոք: Եթէ մինչև հիմա ժողովները մեզանում կայացել էին առանց նախապատրաստական ժողովների և պրօպագանդի, այս անգամին, ընդհակառակը, համարեա մի շաբաթ առաջ ունէին այդպիսիները շնորհիւ տեղիս գաղթականական կազմի:

Բայց փոխանակ այդ նախապատրաստական ժողովներով ժողովրդին մի բան հասկացնելու՝ թէ ինչ է եկեղեցական-սահմանադիր ժողով, ինչ հարցեր են քննվելու այդ ժողովում և ինչպէս են կատարվելու ընտրութիւնները— ժողովրդին սրել, բորբոքել էին ուսուցիչների և ուսանողների դէմ, որ իբր թէ նրանք «սօցիալիստներ» են և միանալով հարուստների հետ (sic) առաջուց արդէն ընտրել վերջացրել են իրանց մէջ պատգամաւորների հարցը:

Բայց որքան ես հաստատ աղբիւրներից իմացայ, ոչ ուսուցիչները և ոչ էլ հարուստները նախապատրաստական ժողով չէին ունեցել. դա մի սուտ լուր էր, որ տարածվել էր ժողովրդին գրգռելու համար:

Կիրակի առաւօտեան ժամը 9-ին ընտրութիւններն էին լինելու. հաւաքվել էր գառբին, կօշկակար և այլ արհեստաւորների դասը. բոլորը գրգռված էին և ամեն մի հասարակ խօսք լռեցնում էին աղմուկով ու զանազան ակնարկներով: Նոյն իսկ ժողովում մի վաճառական պարոն թոյլ է տալիս իրան վիրաւորելու մի համակրելի ուսանողի այն բանի համար, որ նա համարձակվել է կասկածելու հոգևորականների ձեռքով կազմած ընտրողական ցուցակների ճշտութեանը և առաջարկել է ստուգել նրանց ուղիղ կազմած լինելը:

Նախագահի կողքին աթոռի վրա կանգնած էր մի երիտասարդ պարոն, որ տոն էր տալիս ժողովին. եթէ նա բղաւէր «լաւ», «մի խօսիր», իսկոյն ժողովրդի միջից ձայնակցում էին պատրաստված խմբերը «լաւ», «մի խօսիր» աղաղակներով, իսկ եթէ մի դրական միտք յայտնէր, նոյնը և ժողովրդի միջից էր կրկնվում:

Պարը բոլորեց, երբ նախագահ Աւչ. Դիլանեանցը իր գրգռիչ ճառով ժողովը աւելի ևս գրգռեց. հռետորն ասաց.—Պարոնայք, այստեղ եկել են մի քանի պարոններ ժողովը խանգարելու համար. ողամարդու պէս կացէք մինչև վերջը և ինչ որ մտքներումդ կայ՝ իրագործեցէք. չը ցրվէք մինչև ընտրութիւն չանէք:

Այդ միջոցին ուսուցիչ Յ. Տօնականեանը մի հակիրճ ճառով դիմեց հասարակութեանը և ասաց. «Մենք բռնակալների դէմ ենք կռւում, պահանջելով նրանցից խօսքի, մամուլի, խղճի, ժողովների ազատութիւն, անձի, բնակարանի անձեռնմխելիութիւն. իսկ այստեղ մենք ինքներս ինչ ենք անում. խեղդում ենք ամեն մի ազատ, արդար խօսք և վիրաւորում ամեն մի անհատի, որ պաշտպան է հանդիսանում այդ գաղափարների. օդի մէջ փայլում են մտրակները ինչպէս զինւորների սուինները»: Դրանից յետոյ շատերը ժողովից հեռացան:

Զարմանալի կը լինէր, եթէ այդ ժողովը խաղաղ վերջանար: Չը գիտեմ ով էր ժողովրդի միջից, իբր թէ, ասել էր. «Ժողովը մրոտներին է մնացել». այս խօսքի վրա այնպիսի մի իրարանցում ընկաւ, որ ժողովը դառաւ կուի հրապարակ. ով ում վրա էր յարձակվում, յայտնի չէր:

Այսպիսի կռիւ-դալմաղալով ընտրեցին հինգ հոգի, որտեղ և մասնակցութիւն ունեցան և կանայք:

Կարելի էր այսքանով էլ շնորհակալ մնալ, եթէ մի տխուր դէպք չը պատահէր: Այդ օրը Ղօխբուլաղեան ձորակում ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը սարքել էր ժողովրդական գրօսանք վիճակախաղով որտեղ էին և ուսուցիչները:

Նենգամիտ մարդիկ տարապարտուց լուր էին տարածել, որ գառբիններին «մրոտ» անուանողը եղել է Յակովբ Տօնականեանը: Դրա համար էլ գառբին երիտասարդները զինւորների հետ իրանց համարելով վիրաւորված ուզում էին ծեծել այդ խօսքը ասողին և նրա ընկեր ուսանողներին ու ուսուցիչներին, ի թիւս որոց և «շլեապաւորներին»:

Իրիկնադէմ էր, որ քաղաքը իրար անցաւ.

—Ի՞նչ է, ինչ է պատահել:

—Զինւորները ծեծել են Տօնականեանցին,— եղաւ պատասխանը,—պիտի ծեծեն նաև նրա ընկեր ուսանողներին ու ուսուցիչներին:

Քաղաքին տիրեց մի աննկարագրելի պանիկա: Բոլորը վրդովվել էին օրվայ դէպքից, իսկ ծեծողները դառել էին մի մի առիւծ, այնպէս որ ոչ ոք չէր կարող նրանց հանգստացնել:

Գեղեցիկ ընտրութեան օրինակներ են, չէ՞, ընթերցող: Արդեօք ինչ տարբերութիւն ես գտնում ոստիկանների և այսօրվայ հերոսների վարմունքի մէջ:

Որովհետև այս բոլորը հետևանք էին տեղական կազմի պրօպագանդի, խօսքս նրանց եմ ուղղում:

Բաւական է, ազնուելի պարոններ, որքան դուք շահագործեցիք «ժողովուրդ» և «ժողովրդի իրաւունքներ» խօսքերը: Ի՞նչ բարոյական և մտաւոր սնունդ էք մատակարարել ժողովրդեան ձեր գործունէութեամբ:

Այս ժողովը արդէն ցոյց տուեց ձեր բարոյական սնանկութիւնը:

Ժողովուրդը խարխափելով խաւարի մէջ դեռ չէ հասկացել իր դասակարգային շահերը, դեռ գործիք է ձեզպէս երեխաների ձեռքին, որ բթացնում էք, մեռցնում նրա մէջ նրա ինքնապաշտպանութեան զէնքը և ինքնաճանաչութեան զգացմունքը: Բայց կգայ ժամանակ, երբ նա կըհասկանայ, որ սուտ ու սրխտորի անունը չը կայ, և կը տապալէ ձեզպէսներին այն փոսը, որ դուք պատրաստել էք ուրիշների համար:

Ախալքալաքի ժողովուրդ, մի թէ դու իսկապէս պատգամաւորներ ընտրեցիր քո միջից: Ովքե՞ր են այդ պարոնները. մի թէ դրանք մի մի պարազիտներ չեն, որ քամում են քո վերջին կաթիլ արիւնը: Լաւ մտածիր և հասկացիր: Այդպիսի թերուս ղեկավարները չեն քո վէրքին դարման անողները, այլ այն վտիտ, կրակոտ աչքերով, քո շահերի պաշտպան վտարանդի ուսանողն էր, որին դու լռեցնում էիր: Մտածիր, քանի ուշ չէ:

Վերջացնելով թղթակցութիւնս, ուզում եմ մի քանի ապօրինի կէտերի վրա ուշադրութիւն դարձնել, որ տեղի է ունեցել ընտրութեան ժամանակ:

1) 256 հոգին չէ կարող կազմել քաղաքի ընտրողների (թէ այր և թէ կին) 1/5 մասը, որ պահանջվում էր կօնդակով:

2) Պ. նախագահը խուսափեց ստուգելու ընտրողական ցուցակը:

3) Որքան ես հաստատ աղբիւրից իմացայ, ընտրութեանը մասնակցել են անչափահաս տղայք:

4) Ընտրութեան արձանագրութիւնը երրորդ օրն էին ստորագրել տալիս փողոցում, չը գիտեմ ժողովին մասնակցողներին թէ բացակայողներին:

Էն-Էն

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ներսիսեան դպրոցի նորընտիր հոգաբարձութեան հաստատութեան կօնդակը արդէն ստացված լինելով, հոգաբարձութիւնը երէկվանից մտաւ իր պաշտօնի մէջ: Կօնդակի մէջ Վեհ. Կաթուղիկոսը շնորհակալութիւն և օրհնութիւն է յայտնում հին հոգաբարձութեան իր արդիւնաւէտ գործունէութեան համար: Նոր հոգաբարձութիւնը որոշել է տեսչի համար կանդիդատներ հրաւիրել յայտարարութեամբ, և սկզբունքով որոշել է նաև քննութեան ենթարկել ուսուցչական խմբի ցուցակը և եթէ կը գտնվեն իրանց պաշտօնին անհամապատասխան անձինք, արձակել:

—

Մեզ հաղորդում են իբրև հաւաստի լուր, որ Գայեանեան օրիորդական դպրոցի հոգաբարձութիւնը որոշել է առաջիկայ սեպտեմբերի 1-ից բանալ Գայիանեան դպրոցը, իբրև միջնակարգ օրիորդական դպրոց: Այս տարի բացվելու են 3 դասարաններ: Կազմված է ուսուցչական խումբը և աւագ ուսուցիչ ընտրված է պ. Լ. Սեղբէրեան (Շանթ): Աշակերտուհիների ընդունելութիւնը սկսվելու է օգոստոսի 15-ին:

—

Յուլիսի 12-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին Մադերի հիւրանոցի դիմաց, Նախիջևան գաւառի բնակիչ Յովհաննէս Կարապետովի և նոյն գաւառի բնակիչ Ասատուր Թումանեանի միջև վէճ է ծագել, որի ժամանակ առաջինը գըրպանի դանակով կրծքից ծանր կերպով վիրաւորել է վերջինին: Վիրաւորվածը ուղարկված է Միքայէլեան հիւանդանոցը, իսկ յանցաւորը ձերբակալված է:

—

Յուլիսի 7-ին Ղարայից 4 վերստ հեռաւորութեան վրա աւազակները անտառը քշեցին մի ֆաէտօն, մէջը 3 հոգի նստած, որոնց ազգանունները յայտնի չեն: Աւազակներին ձերբակալելու համար շտապով դէպքի տեղը ուղարկվեց գաւառապետը ստրաժնիկներով և կօզակներով: («Касп.»)

—

Վերջին ժամանակներս Դերբենդի կողմերի աւազակները օգտվեցին զօրքի և բաւականաչափ պաշտպանութեան բացակայութիւնից և տեղափոխվեցին Խաչմազ կայարանը — Դիվիչիի և Եալամայի մօտերքը. իսկ այդտեղի մի քանի փոքրիկ խմբերը միանալով սկսեցին յարձակումներ գործել մօտակայ գիւղերի վրա, և մանաւանդ ձկնորսական պրոմիսլաների վրա: Սկզբում աւազակախմբի գլխաւորները անձամբ ներկայանում են պրոմիսլաների տէրերին կամ նրանց հաւատարմատարներին և, նշանակելով իւրաքանչիւրից որոշ տուրք և վճարելու ժամանակամիջոց, հեռանում են, նախազգուշացնելով, որ եթէ փողը իր ժամանակին չը վճարեն, նրանք պատժի կենթարկվեն: Այդպէս, վերջին օրերս փողը լիովին չը վճարելու պատճառով, աւազակները այրեցին մինչև հիմքը ձկնեղէնի 2 պրոմիսլա Եալամա և Խաչմազ կայարանների մօտ: Ձկնորսական գործիքները ոչնչացրած են և բոլոր արժէքաւոր իրերը գողացված են: Զուկ արդիւնաբերողների վնասները 12,000 րուբլուց աւելի են: (Касп.)

—

«Р. В.»-ի լրագրին հաղորդում են Բեռլինից յուլիսի 7-ին, որ այնտեղ զարմացրել է «Россія» թերթի հաղորդած լուրը, թէ Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան կը մասնակցեն ռուսաց ագրարական անկարգութիւնների ճնշմանը, եթէ որ Պետերբուրգում այդ մասին ցանկութիւն յայտնեն: Բեռլինում ոչ մի հարցապնդում չէ ստացված Պետերբուրգից, այդ պատճառով էլ Գերմանիայի համաձայնութեան մասին հարց չը պէտք է ծագէր. յամենայն դէպս Գերմանիայի պատասխանը ռուսաց մի այդպիսի առաջարկութեան վերաբերմամբ կարող էր լինել միայն բացասական: Բեռլինում չեն կասկածում, որ Վիեննայում նոյնպէս միևնոյն տեսակէտն ունեն: Այդ ամբողջ գործը հնարովի է և զուրկ որևէ իրական հիմունքներից:

—

Յունիսի 7-ին, ժամի 3-ին կէսօրից յետոյ, Պետերբուրգի այն փողոցը, որտեղ գտնվում է «Мысль» լրագրի խմբագրութիւնը և տպարանը, ամբողջապէս շրջապատում են ձիաւոր և հետևակ ոստիկանները, ժանդարմներն ու դըրագոնները: Խուզարկութիւն է սկսվում լրագրի խմբագրատանը: Բոլոր աշխատակիցներին խուզարկել են, կալանաւորել ու բանտ ուղարկել: Խմբագրատանը խուզարկել են նոյնպէս Պետական Դումայի անդամ Սօլոմկոյի սեղանը, որ թերթի խմբագիրն է: Ոստիկանութիւնը բոլոր ցանկացողներին անարգել թոյլ էր տալիս մտնելու խմբագրատուն բայց այնտեղից դուրս գալ ոչ ոքի չէր թողնում: Խմբագրատան մօտ հաւաքված ժողովրդի ահագին բազմութիւնը ցանկացել է խլել ոստիկանութեան ձեռքից կալանաւորվածներից մէկին, բայց վերջինս խնդրել է ամբոխին չանել այդ բանը: «Мысль» լրագրի խմբագրատունը գիշերն էլ լի է եղել ոստիկաններով: Տունը պահպանւելիս են եղել զօրքերով: Լսվել են հրացանաձգութեան ձայներ: Կալանաւորներին խմբագրատնից դուրս տանելու ժամանակ մի քանի գնդակներով փախցրել են ժողովրդին: Դեռ ևս ցերեկը Դումայի օթեակներում լուր է եղել տարածված, որ Դումայի անդամ Սօլոմկօն, լրագրի խմբագիրը, կալանաւորված է: Մինչդեռ իսկապէս նա գտնվում է եղել խմբագրատանը, և, չը նայելով ոստիկանութեան հրաւէրին, չէր ուզում դուրս գալ այնտեղից, իսկ ոստիկանութիւնն էլ ինքը չէր համարձակվում ներս մտնել: «Мысль» լրագրի խմբագրատանն է եղել ինքը Ստատկովսկին: Գիշերը լրագրի խմբագրատունն են գնացել Պետական Դումայի անդամներից մի քանիսը: Դումայի անդամներին չեն թողել ներս մտնելու խմբագրատուն: Դումայի անդամների պահանջին դրան մօտ կանգնած պաշտօնեաները նախ հրաժարվել են իրանց անունները յայտնել, բայց երբ անդամները սպառնացել են հակառակ դէպքում ոյժով ներս մտնել, պաշտօնեաները յայտնել են իրանց անունները: Միևնոյն ժամանակ կոտրել են այն առանձնասենեակի դուռը, ուր փակված է եղել Սօլոմկօն: Նրա հետ են եղել միևնոյն ժամանակ խմբագրական անդամներից երկուսը, որոնց կալանաւորել են իսկոյն: Սօլոմկոյին արձակել են և արդէն մօտաւորապէս գիշերվայ ժամի 1-ին նա ներկայ է գտնվել արձանագրութիւն կազմելուն: Խմբագրատան մօտիկ ամբողջ ժամանակը հրացանաձգութեան ձայներ են լսվելիս եղել: «Р. В.»

—

«Воен. Гол.» լրագիրը լսել է, որ զինւորական մինիստր գեներալ լէյտենանտ Րէդիգերը թողնում է իր պաշտօնը: Նրա փոխանորդը դեռ չէ նշանակված: Գեներալ Րէդիգերի հրաժարականի հետ կապում են և գեներալ Պալիցինի հրաժարականը, որին նախապէս երկարատև արձակուրդ կը տրվի:

—

Զինւորական մինիստրը զանազան զօրամասերի շտաբներից տեղեկութիւն է ստացել, որ զօրքերի մէջ տարածված խլրտումների պատճառը տնտեսական պայմաններն են: Այդ մտքով էլ գեկուցում է պատրաստվում Պետերհօֆի համար: Միևնոյն ժամանակ մտադրութիւն կայ հրատարակել համապատասխան կառավարչական հաղորդագրութիւններ: «Р. В»

—

Տպարանական տեսուչը յուլիսի 8-ին իր մօտ է կանչել մի քանի տպարանատէրերի և ստորագրութեամբ պարտաւորեցրել, որ նրանք չեն տպագրել իրանց մօտ Պետական Դումայի դիմումը ժողովրդին: Ինչպէս ասում են, արդէն պատրաստված են այդպիսի ստորագրութեան թերթեր միւս բոլոր տպարանների համար, որոնց նոյնպէս պէտք է պարտաւորեցնեն չը տպագրելու: («Р. В.»)

—

«Կեանք» շաբաթաթերթի խմբագիր Բ. Իշխանեանը այդ թերթի № 13-ում տպած «Զարգերի անվերջ քաղաքականութիւնը» վերնագրով յօդուածի համար դատաստանական պատասխանատուութեան է ենթարկվում:

—

Երէկ մեր խմբագրատուն մտաւ Ախալքալաքի գաւառի Ղաուրմա գիւղի բնակիչ Լևոն Մկրտչեան և ներկայացնելով բժ. կասումօ-

վից տուած մի վկայական, որից երեւում է, որ նա տանջվում է ռեւմատիզմով և պէտք է բժշկվի հիւանդանոցում, յայտնեց, որ նա դիմել է օգնութեան համար Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան վարչութեան, բայց այնտեղ յայտնել են, որ վարչութիւնը չը կայ, անդամները գնացել են ամառանոց և միայն օգոստոսի 1-ին կը վերադառնան։ Գեղեցիկ բարեգործական ընկերութիւն։ Եւ դեռ այդ ընկերութեան վարչութիւնը պնդում է թէ Բարեգործական Ընկերութեան վարչութեան անգործութեան և ապիկարութեան մասին գրածները անհիմն են։ Հիւանդին մենք ուղարկեցինք բժ. Սահիմնեանի մօտ, որ նա տեղաւորէ նրան հիւանդանոցում։

—

Ոստիկանական դեպարտամենտի առանձին բաժանմունքում խորհրդածութիւն է եղել բոլոր սօցիալիստական լրագիրները փակելու մասին, որպէս զի հնարաւորութիւն չը տրվի տպագրելու աշխատաւոր խմբակի և սօցիալ-դեմօկրատական ֆրակցիայի անունից ժողովրդին ուղղված կոչը։ «Р. В.»

—

«Черн. В.» հաղորդում են, որ «Բախմար» աւանում զինված գուրիացիների կազմակերպութեան դէմ կռիւ մղելու համար կարգադրված է յիշեալ աւանի բնակիչներին զինաթափ անել։ Բացի դրանից, հրամայված է ձերբակալել և բանտարկել այն անձերին, որոնց վրա հիմնաւոր կասկած կայ, որ նրանք քաղաքականապէս անբարեյուսալի են։

—

«Страна» լրագիրը լսել է, որ Պետական Դումայի ժողովրդին դիմում անելու հարցը սկզբունքային պառակտում է ձգել սահմանադիր-ռամկավարների կուսակցութեան անդամների մէջ, որի ձախ թեւը մտադիր է անջատվել կենտրոնից և ազատել իրան ֆրակցիայի կենտրոնական կոմիտեաի կողմից կուսակցութեան վրա դրված երկաթէ դիսցիպլինայից։ Նոր ֆրակցիայի լիդերների թւումն են գտնվում կադետների ձախակողմեան անդամներ պրոֆ. Շչետկին, Սաֆոնով, քահանայ Աֆանասիեվ, Վիատկայի պատգամաւորները և այլն։ Նոր ֆրակցիայի անդամների թիւը 50-ի է հասնում։

—

Երկաթուղու ճանապարհների վարչութիւնները, ի միջի այլոց և Վլադիկավկազի և Անդրկովկասի, ծանուցում են ստացել, որ ռուս-ճապօնական պատերազմի ժամանակ գաղթականների դադարեցրած տեղափոխութիւնը կառավարութեան կարգադրութեամբ վերաբացված է, որով տեղափոխման աւելի դիւրութեան և նիւթականապէս թեթեւացնելու համար տարիֆը իջեցրած է, և պէտք է մտցնվեն յարմարեցրված ապրանքային վագօններ ապրանքը բեռնաւորելու և գաղթականներին ուղղակի հաղորդակցութեամբ տանելու, այսինքն, առաջին կայարանից մինչև վերջին կայարանը առանց ընդհատումների, չը նայած ճանապարհի ընդարձակութեան, բացառութեամբ այն դէպքերի, երբ գաղթականները երկաթուղուց տեղափոխվելու են նաւը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

II

Մեր խոստման համաձայն այստեղ առաջ ենք բերում Թէհրանից ստացված այն նամակները, որոնք պարզում են Պարսկաստանի մայրաքաղաքում հազած ժողովրդական վերջին խռովութիւնների մանրամասնութիւնները։

«Յունիսի 28-ից այստեղ (Թէհրանում) արդէն պատերազմական դրութիւն է հրատարակված։ Այդ դրութիւնից առաջ պարսկական մունետիկները պտտում էին մայրաքաղաքի փողոցներում և բարձր ձայնով յայտարարում էին, որ գիշերվանից 4 ժամ անցնելուց յետոյ, ոչ ոք իրաւունք չունի երեւալու քաղաքի փողոցներում։ Այդ արգելքը վերաբերում էր ոչ միայն պարսիկներին, այլ և եւրոպացիներին, հայերին և ուրիշներին։

Տէրունական այդ հրամանից յետոյ մայրաքաղաքումս ոստիկանական հսկողութիւնը շատ սաստկացաւ։ Զինված կօզակները գիշեր ու ցերեկ պտտում էին փողոցներում և ձերբակալում կասկածելի անձնաւորութիւններին, մանաւանդ գիշերները։ Հէնց դրա համար էլ շատ բնական է, որ վերոյիշեալ ձերբակալութիւնների մեծ մասը ժողովրդից ծածուկ էր մնում։

Պատերազմական դրութիւն հրատարակվելուց մի քանի օր յետոյ փողոցներում պտտող կօզակների և ժանդարմների վրա մի տան տանիքից գնդակներ արձակեցին, որի ազդեցութեան ներքոյ, միւս օրը կառավարութիւնը խստիւ արգելեց որոշեալ ժամից յետոյ տների տանիքների վրա անց ու դարձ անելը։ Գիշերվայ ժամը 11-ից յետոյ, եթէ մէկին նկատէին տանիքի վրա, կօզակները իրաւունք ունէին նրան տեղնուտեղը գնդակահար անելու։ Մի խօսքով հսկողութիւնը շատ խիստ է և կառավարութիւնը հետեւում է հոգեւորականներին, որոնք ղեկավարում են այստեղ սկսած շարժումը։

Յունիսի 29-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, յայտնի հակակառավարական կրօնական քարոզիչ (վայէզ) Աղա-Շէյխ-Մոհամմադը մի մզկիթում ամբիոնից սկսում է կառավարութեան դէմ ժողովրդին քարոզներ կարդալ։ Կառավարութիւնը անմիջապէս այդ մզկիթն է ուղարկում մի խումբ կօզակներ և ֆէրրաշներ, որպէսզի դրան ձերբակալեն։ Երբ դրանք մզկիթն են հասնում, դիմադրութիւն են գտնում քարոզչի աշակերտների՝ սէիդների կողմից, որոնք նրանց թոյլ չեն տալիս իրանց ընկերոջը ձերբակալելու։ Սկսվում է մեծ ընդհարում, որի ժամանակ սպանվում են 2 սէիդ և մի ախունդ. վերջապէս կօզակները մզկիթից դուրս են բերում ձերբակալվածին, որից յետոյ սէիդները թափվում են բազար, խանութները կողպել տալիս, իսկ իրանք գնում ժողով անելու), որպէս զի որոշեն իրանց դիրքը ու անելիքը կառավարութեան վերաբերմամբ։

Այդ դէպքից յետոյ մեծ իրարանցում է ընկնում ժողովրդի մէջ. մարդիկ սկսում են փախչել, ամեն մէկը իր տունը պաշտպանվելու է աճապարում։ Երբ կօզակները այդ քարոզչին փողոցով տանում էին, սէիդները յարձակվում են նրանց վրա, աշխատելով խլել նրան։ Սպանվում է մի կօզակ։ Հետաքրքիր է և հետեւեալ միջնադէպը, որ պատահեց այդ օրը։ Գիշերը երկու կօզակ տանում էին մի ձերբակալվածի. ձերբակալվածը հասար է կանչում և փախչում թնդանօթի տակ ապաստանում, միւս կողմից բոլոր թնդանօթաձիգ զինուորները հաւաքվում են և կօզակներին ծեծելով փախցնում են և ձերբակալվածին պաշտպանում։ Կօզակները իրանց հետ պատահած դէպքը խսկոյն յայտնում են իրանց բարձր վարչութեան, որը նոր կօզակներ է ուղարկում ձերբակալվածին պահանջելու։ Պարսիկ զինուորները մերժում են, պատճառաբանելով որ իրանց պարտքն է պաշտպանել ապաստանողին, եթէ նա նոյն իսկ քաղաքական յանցաւոր լինի։ Դրանից յետոյ ուղարկվում են 15 կօզակ և մի օֆիցեր, որոնց հետեւում է մի խումբ հեծելազօր. Նրանք գալիս և պահանջում են ձերբակալվածին. երբ մերժում են ստանում 3 անգամ գալիս են տալիս. մի րօպէում թօփխանան դատարկվում է, որից յետոյ կօզակները քաշում տանում են նրան. 2 հոգի թնդանօթաձիգ զինուորներից սպանված են, իսկ մի կօզակ էլ վիրաւորված։

Զինուորները սպանել էին հոգեւորականներից մէկին. ուստի այս դէպքից անմիջապէս յետոյ կրօնաւորները մեծ խմբեր են կազմում, նրա արիւնոտ շապիկը և գլխի փաթոյթը մի փայտից կախելով և դիակն էլ փողոցներում պտտեցնելով ցոյցեր են անում և մարդկանց ստիպում իրանց խանութները կողպելու։ Դրանից յետոյ նրանք դիմում են Ջոմա կոչված մզկիթը և մի բազմամարդ ժողով գումարում։

Պարսից կառավարութիւնը անմիջապէս շուկա է դուրս բերցում 4000-ի չափ զինուորներ, որոնք խսկոյն շրջապատում են մզկիթը։ 2000-ի չափ զինուորներ են ուղարկած շուկայում սպասվելիք ընդհարման առաջն առնելու։ Իսկ ժողովրդի մեծ մասը տներում փակված, սպասողական և լարված դրութեան մէջ էր գտնվում։ Մարդիկ սպասում էին, թէ ինչ պէտք է լինի մզկիթի ժողովի արդիւնքը։ Ամեն րոպէ սպասվում էր ընդհարում, սակայն բարեբաղդաբար մինչև երեկոյեան ոչ մի ընդհարում չը պատահեց, միայն կառավարութիւնը շարունակ իր դիրքերը աւելի էր ապահովացնում։

Այդ միեւնոյն օրը, երեկոյեան ժամը 5-ին, Սադրազամը, պատերազմական մինիստր Նայիբ-Սալթանէն և արտաքին գործերի մինիստրը ամառանոցից իջնելով քաղաք, ուղղակի դիմեցին դէպի պալատ։ Թագաւորը դեռ ևս ամառանոցումն էր։ Դրանք ամբողջ գիշերը պալատում մնացին։ Թէև գիշերը խաղաղ անցաւ, բայց հետեւեալ օրը առաւօտեան մայրաքաղաքը մեռելութեան էր մատնված։ Մինչև կէսօր ոչ մի դէպք տեղի չունեցաւ։

Ուղիղ կէսօրին մզկիթում փակված մարդկանցից մի քանիսը փորձում են դուրս գալ, որը և յաջողվում։ Պաշարվածների մի մասը նորից փախչում է Սաբզէ-մէյդան, որտեղից նրանք նորից քշվում են դէպի մզկիթ։ Այդ օրը ամբողջ շուկան և պալատի շուրջը պատերազմական դաշտի տպաւորութիւն էր թողնում։ Ոչ ոք իր տնից առանց զէնքի դուրս չէր գալիս։

Գիշերը ժամը 12-ին մունետիկները փողոցներում բարձր ձայնով յայտարարում էին, որ միւս օր բոլոր վաճառականները պէտք է իրանց խանութները անպատճառ բանան. հակառակ վարվողները կը ճանաչվեն տէրութեան հակառակորդներ։ Մունետիկները կանոնց արգելում էին փողոց դուրս գալ։ Սակայն տէրունական հրամանի հակառակ խանութները այդ օրը չը բացվեցան։

Դեռ օրը չէր լուսացել, երբ մզկիթում պաշարված 10,000-ի չափ մարդկանց գոռում կոչերնի ձայնը թնդացնում էր քաղաքը։ Զօրքը շարունակ սպասողական դրութեան մէջ էր յեղափոխական ժողովրդին զսպելու համար։

Հետեւեալ օրը քաղաքում կատարեալ հանգստութիւն էր տիրում։ Փողոցներում այլևս շատ զօրք չէր երեւում։ Շատերը կարծում էին, որ իբր թէ կառավարութիւնը արդէն հաշտվել է հոգեւորականութեան հետ։

Ժամը 9-ին պաշարված ժողովուրդը նորից փորձում է մզկիթից դուրս գալ։ Զինուորները գնդակահար են անում մի քանի հոգեւորականների։ Շուկան նորից լցվում է զօրքերով։ Երկու թնդանօթ են ուղղում դէպի շուկան։ Կառավարութիւնը նորից խիստ հրաման արձակեց, որպէսզի զօրքը արգելի մզկիթում պաշարվածներին դրսի հետ յարաբերութիւն ունենալու։ Պաշարվածները հացի և ջրի սաստիկ կարիք էին զգում։ Պարսից կառավարութիւնը զարմանալի կերպով ճնշում է ժողովրդի յեղափոխական շարժումը։

Մի քանի օր մզկիթում մնալուց յետոյ, երբ հոգեւորականութիւնը տեսնում է, որ կառավարութիւնը տրամադիր չէ ոչ մի զիջումն անելու իր մօտ եղող վաճառականներին ստիպում է գնալ և իրանց խանութները բանալ, պատճառաբանելով, որ մզկիթի մնացած մարդիկը՝ ոչ վաճառականները կը մնան և կը շարունակեն ստիպել, որ տէրութիւնը իրանց պահանջներին բաւարարութիւն տայ։

Երկրորդ նամակը պատմում է, որ յուլիսի 4-ին բազարը բաց էր, բայց կառավարութիւնը հսկողութիւնը ձեռքից բաց չէր թողնում։

Յուլիսի 5-ին յայտնի դարձաւ, որ հոգեւորականները քաղաքից արդէն հեռացել են. ոմանց կարծիքով կառավարութիւնն է նրանց արտաքսել, իսկ ոմանք էլ ասում են, որ նրանք այժմ ապաստանել են Շահ-Աբդուլ Ազիմ կոչված սրբատեղիում և նորից պահանջներ են անում։

Ապացոյց դրան, որ այժմ այն սրբատեղին էլ շրջապատված է զօրքով։ Այդ յեղափոխական շարժման ամբողջ ընթացքում սպանվել են 70 հոգի և մեծ քանակութեամբ ձերբակալվել և արտաքսվել են քաղաքից։

Լ. Բաբայեան

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

12 յուլիսի

ՊԱՐԻԶ, 11 յուլիսի։ Դատարանը քննելով Վինսեննեան անտառում պայթած ռումբերի գործի մէջ մեղադրվողների մեղադրական ակտը, Ալեքսանդր Սոկոլովին դատապարտել է 5-ամեայ բանտարկութեան և 500 ֆրանկ տուգանքի։ Վիկտոր Սոկոլովը և Սոֆիա Սպերանսկին, որոնց մեղսակցութիւնը ապացուցված չէ, արդարացվել են։

ԿԱԶԱՆ, 11 յուլիսի։ «Вечернее Эхо»-ի խմբագիրը ձերբակալված է։ Գրաւված են «Волжскій Вѣстникъ» և «Курьеръ» լրագիրները։ Տպարանները կնքված են։

ԿՈՍՏՐՈՄԱ, 11 յուլիսի։ Կիրակի օրվայ բանուորների միտինգը վերջացաւ յեղափոխական երգեր երգելով և ճառեր արտասանելով. քաղաքում հանգիստ է։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 յուլիսի։ Այսօր հասարակական գործիչների կլուբում ժողով գումարեցին Պետական Դումայի աջակողմեան պատգամաւորները, գլուխ ունենալով կոմս Հէյդէնին և Ստախովիչին. քննվում էր թէ ինչ կոչով դիմել ազգաբնակութեանը։ Որոշվեց կոչի մէջ ազգաբնակութեան հանգստութեան հրաւիրել և յորդորել համբերատարութեամբ սպասել Նոր Դումայի գումարման։ Պետական Խորհրդի կենտրոնի խմբակը Շիպօվի և իշխան Տրուբեցկոյի ղեկավարութեամբ որոշել է մինչև նոր Դումայի գումարելը կազմել մի մշտական կոմիտէտ, որը կը հրաւիրէ հասարակական համագումարներ քննելու այն հարցերը, որ կարող է առաջադրել Ռուսաստանի քաղաքական կեանքը։—Յուլիսի 10-ին Պետական Դումայի նախկին անդամները, թւով մօտ 200 մարդ, գնացին պետական դիւանատունը, որ ստանան մինչև Դումայի արձակման օրերի պարէնը։ Չը նայած որ Դումայի դիւանատունը դեռ չէ ներկայացրել պաշտօնական արձանագրութիւնները, բայց և այնպէս պետական դիւանատունը բոլորին բաւարարութիւն տուեց, իսկ ճանապարհածախսերը արդէն նստաշրջանից առաջ են տրված։

Այսօր գրաւվեցին «Страна», «Наша Жизнь» և «Рѣчь» լրագիրների համարները, Պետական Դումայի նախկին անդամների՝ ազգաբնակութեան ուղղած կոչը տպագրելու համար։—Քաղաքապետի հրամանով փակվել են ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան կենտրոնական կլուբը։—Բանուոր պատգամաւորների խորհուրդը կազմվել է գործարանային կոմիտէների կողմից ընտրված պատուիրակների մի մասից։ Երէկվայ նիստի ժամանակ խորհուրդը տեղեկութիւն ստացաւ, որ Պետական Դումայի նախկին սօցիալ-դեմօկրատական ֆրակցիան ցանկութիւն է յայտնել աշխատել միահամուռ կերպով։ Ընդունված վճիռը գաղտնի է պահվում։—Մինչև դատաստանական դատավճիռը փակված է «Современная Жизнь» լրագիրը։—Զինուորական մինիստրի հրամանով 1907 թւից արգելվելու է զինուորական նուագախմբերին նուագել այգիներում, հրապարակներում և թատրոններում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 յուլիսի։ Համալսարանական նոր կանոնադրութեան համաձայն մտադրվում է դասախօսութիւններ լսելու վարձը 25 ռուբլուց դարձնել 40 ռ. կիսամեակի համար։ Վճարից ազատվելու են միայն ամբողջ ուսանողների 25%-ը։ Նոյն թւով կարելի է վճարել և վարձի կէսը։

ՕԴԵՍՍԱ, 11 յուլիսի։ Անկարգութիւնների ժամանակ կողոպտիչները խլելով զինուորական պահակից վինտօվկան, մի քանի անգամ կրակեցին։ Հրէայ ինքնապաշտպանողական խումբը փոխադարձօրէն կրակում էր։ Ինքնապաշտպանութեան խմբից սպանվել են երկուսը, վիրաւորվել են չորս։ Մի ծեծ ու ջարդի ժամանակ, որ հետեւանք էր հրէայ ազգաբնակութեան իրարանցման, ոտքի տակ տրորվեցին կանայք և երեխաներ։ Այսօր ժամը 5-ին անկարգութիւնները վերականգնվեցին։ Սրեդնայա կոչված փողոցում հրացանաձգութիւն է տեղի ունենում կօզակների և հրէայ ինքնապաշտպան խմբի միջև։ Կան բազմաթիւ վիրաւորվածներ և սպանվածներ։ Կանչված են մեծ թւով սանիտարներ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 յուլիսի։ Մինչև դատաստանական քննութիւնը «Мысль», «Эхо», «Голосъ Труда», «Крестьянскій Депутатъ», և «Сѣверная Земля» լրագիրների հրատարակութիւնը դադարեցրված է։ Փակված են կադէտների կուսակցութեան և աշխատաւորականների բոլոր րայօնական կլուբները։ Կադէտների և աշխատաւորականների շինութիւնների մէջ կատարած խուզարկութիւնները ոչ մի դրական արդիւնք չեն տուել։ «Наша Жизнь» լրագրի տպարանը կնքված է։ Երկաթուղային գծերում ձեռք են առնված ամենախստիւ միջոցներ ընդհանուր գործադուլի առաջն առնելու համար։ Հանապազօր զեկուցանում են աշխատանքի չեկած բանուորների մասին։ Բոլոր պաշտօնական անձանց հրամայված է անմիջապէս արձակուրդից վերադառնալ։ Յուլիսի 7-ից Նէվայում կանգնած են շատ նաւեր, որ ճանապարհ են դնում մեկնող նաւերին ցոլցարարներով։ Լուրերին նայած, Սամարինը և Գուչկովը հրաւիրված են նոր կաբինէտի համար։ Եարօսլավլի նահանգապետը հերքում է «Страна»-ի լուրը, որ ինքը կազմել է այն սօցիալ-յեղափոխականների, սօցիալ-դեմօկրատների և կադէտների ազգանունները, որոնց պէտք է աքսորել նահանգից։

—Երէկ կայացաւ Պետական Դումայի նախկին անդամների վերջին նիստը։

ՄՈՍԿՎԱ, 11 յուլիսի։ Առաւօտեան միքանի հազար բանուորներ աշխատեցին գործադուլ անել, ոստիկանութեան միջամտութեամբ գործադուլը գլուխ չեկաւ։ Ձերբակալված են սօցիալ-յեղափոխականների շրջանային և տեղական կոմիտեաները, ընդամենը 48 մարդ։ Ըստ լուրերի, սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութիւնը ներկայ ժամանակ գործադուլ անել յարմար չէ տեսնում։

ՀԵԼՍԻՆԳՖՈՐՍ, 11 յուլիսի։ Ստացվեց յուլիսի 9-ի մանիֆեստը, որ Ֆինլանդիային ամնիստիա է տալիս։ Համայնքներից ինչպէս և մասնաւոր անձերից վերցնվելիք տուգանքները և պատիժները վերացվելու են։ Ցետ են կանչվում Ֆինլանդիայից աքսորվածները։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 յուլիսի։ Այսօր քաղաքից մեկնում են Պետական Դումայի նախկին անդամներից 70 հոգի։

ՕԴԵՍՍԱ, 11 յուլիսի։ Ժամը 5-ին վերսկսված անկարգութիւններն անմիջապէս դադարում ստացան։ Արձակած գնդակներից վիրաւորվել են 3 հոգի։ Անկարգութիւնների տեղերում ժողովուրդը ահագին խմբերով խռնվում է շարունակ։ Հասարակութեան մէջ տիրող յուզված դրութիւնը շարունակվում է։

ՌԵՎԵԼ, 11 յուլիսի։ Տնտեսական պահանջներով գործադուլ անող բանուորների թիւը 9000-ի է հասնում։

ՄՈՍԿՎԱ, 11 յուլիսի։ Ակէբնի միջանցքում Տրուբեցկոյի բնակարանում գտնված է ռումբերի արհեստանոց։

Տանտէրը ձերբակալված է։—Մօտերս կադէտներն մտադիր են համակայսերական համագումար հրաւիրել Պետերբուրգում։

ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿ, 11 յուլիսի։ Պեատիգօրսկում Կիսլավոդսկում, Ժելեզնովոդսկում և Էսենտուկում Պետական Դումայի արձակման առիթով պարբերաբար միտինգներ են տեղի ունենում։ Կիսլավօդսկում ամբոխը ջարդ ու փշուր է արել «Нарзанъ» պահպանողական լրագրի տպարանը։

ՍՄՈԼԵՆՍԿ, 11 յուլիսի։ Խուզարկել են կադէտների կուսակցութեան քարտուղարի բնակարանը. գրաւված են շատ արձանագրութիւններ. քաղաքում հանգիստ է։

13 յուլիսի

ԿԻԵՎ, 11 յուլիսի։ Այրվեց Կոգէն եղբայրների ծխախոտային գործարանը, ուր աշխատում էին 700 բանուորներ։

ԿԱԶԱՆ, 11 յուլիսի։ Գրաւվեց թաթարների ձախակողմեան ուղղութեամբ հրատարակվող «Полярная Звѣзда» լրագիրը։

ԳՐՕԴՆԱ։ Գիւղացիների խաղաղ բնաւորութիւն կրող գործադուլը շարունակվում է։

ԼՕՆԴՕՆ, 11 յուլիսի։ Պետական Դումայի պատուիրակները երեկոյեան Դովէրի միջոցով մեկնեցին Ռուսաստան։ Մեծ մասը ուղղակի գնաց Պետերբուրգ։ Ալադինը խմբագիրների հետ խօսակցելու ժամանակ ասել է, որ ինքը ամեն ջանք գործ կը դնէ զգաստ պահել յեղափոխական էլէմենտներին, համարելով յեղափոխութիւնը մեծ դժբախտութիւն։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Երկաթուղային գիծը պաշտպանվում է զօրքերով։

ՊԱՐԻԶ, 12 յուլիսի։ «Ժուրնալ-դը-Դէբան» ցանկութիւն է յայտնում, որ կառավարութիւնը այնքան ույժ ունենայ, որ կարողանայ Պետական Դումայի Վիբորգում կազմած ազգաբնակութեան ուղղելի կոչի պատճառով թերևս ծագող յեղափոխութեան առաջն առնի։ Լրագիրը կարծում է, որ անկարելի է կասկածել Նոր Դումա հրաւիրելու մասին։ Հին ռէժիմին վերադառնալ—գործնականապէս անհնար է։ Ստոլիպինը, Շիրինսկի-Շախմատովի հրաժարականը և մինիստրի խորհրդի նախագահ Ստոլիպինին նշանակվելը ապացուցանում են, որ կառավարութիւնը մտադիր չէ ռէակցիայի ճանապարհով ընթանալ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 յուլ.։ Խաղաղ վերածնութեան կուսակցութեան կողմից, կոմս Հէյդէնի, Ն. Ն. Լվովի և Մ. Ա. Ստախովիչի ստորագրութիւններով մի կոչ է հրատարակված ուղղված ընտրողներին, որով ստորագրվողները յայտնում են, որ իրանք անյօդողդ հաւատացած են Կայսրի կամքին ոչ միայն հրապարակ լինելու պարտականութեամբ, այլև Ռուսաստանում ներկայումս գոյութիւն ունեցող խռովութիւնների ամբողջ յանցանքը գիտակցութիւնից զրկված, և կոչ եմ անում ընտրողներին միալ հանգիստ և ընդդիմադրել այն բռնութիւններին, որոնք ոչ միայն յանցանք են այժմ, այլև ուղղակի յիմարութիւններ և խելացնորութիւններ, որովհետև պատճառ են դառնում, որ կառավարութիւնը ձեռք է առնում խիստ միջոցներ և ստիպված է լինում պաշտպանել պետութեան ամբողջութիւնը և քաղաքացիների ապահովութիւնը, և որոնք առաջ են բերում բազմաթիւ զոհեր, ջլատում են Ռուսաստանը, հասցնում են նրան վերջնական քայքայման, անկման և կործանման։ Հրաւիրելով ընտրեալներին շինարարութեամբ պատրաստվել Նոր ընտրութիւնների համար, ստորագրվողները յորդոր են կարդում հանգստութեամբ ենթարկվել ցարի օրինակատար կամքին և շարունակել ռուս ժողովրդի ազատութեան և իրաւունքների խաղաղ և տոկուն աշխատանքները։—Բանուորական րայօնում ամեն ինչ հանգիստ է։ Ծայրայեղ կուսակցութիւնները միտինգներում կարծիք են յայտնում, որ այժմեան մոմենտը ամենայարմարն է—ապստամբութեան դրօշակը բարձրացնելու։ Պետերբուրգի գործադուլաւորների թիւը 7 ի է հասնում։ Դաշնակցական կենտրոնական կոմիտէտը բոլոր գործարաններին և արհեստանոցներին հրահանգներ է ուղարկել, որով հրաւիրում է յետ կանգնել ընդհանուր քաղաքական գործադուլից։ Այդօրինակ գրութիւններ ուղարկված են և երկաթուղային դաշնակցութիւններին։ — Այսօր ծովապետ Սկրիդլովը մեկնեց Սեվաստոպոլ։

ՊԼՈՑԿ, 12 յուլիսի։ Գիշերս գեներալ-նահանգապետ Կվեանիցկու կեանքի դէմ մահափորձ կատարվեց։

ՍԱՐԱՏՕՎ, 12 յուլիսի։ Նահանգապետը արգելել է ամեն տեսակ միտինգներ և ժողովներ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 յուլիսի։ Ի նկատի ունենալով Պետական Դումայի արձակելը, ֆինանսների մինիստրութիւնը պատրաստում է ժամանակաւոր ղեկավարիչ կանոններ՝ 1907 թ. նախահաշիւը կազմելու համար։—Այն լուրը, որ իբր ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը առաջարկել է համալսարանների ռէկտօրներին—խնդրագրեր չընդունել կանանցից՝—համալսարան ընդունվելու համար,—մտացածին է։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ, 12 յուլիսի։ Ագրար շարժումի ազդեցութեան տակ թուրք կալուածատէրերը բանուորներ են կանչում Թիւրքիայից, իսկ գերմանացիները եռանդով վարձում են թուրք բանուորներին, աւելացնելով օրավարձը։

ՄՈՍԿՎԱ, 12 յուլ.։ «Народное Дѣло» լրագիրը դադարեցրվեց։ Ծայրահեղ կուսակցութիւնների և դաշնակցութիւնների միացեալ խորհրդակցութեան ժամանակ վերստին վճռվեց հակառակել գործադուլին։ Մոսկվայում տեղի են ունենում յեղափոխականների մասսայական ձերբակալութիւններ։ Լուրերին նայած բոլոր յեղափոխական կազմակերպութիւններին ոչնչացրել են սաղմում, և ձերբակալել են ռազմիկ խմբերի ներկայացուցիչներին։—Ադմինիստրացիան հետեւում է Դումայի վերադարձած անդամներին։ Պատուիրած է նրանց թոյլ չը տալ մասնակցել միտինգներին և ժողովներին, ինչպէս արգելել կարդալու Պետական Դումայի գործունէութեան մասին ընտրողների համար։ Դրա հետ միաժամանակ հրամայված է ոչ մի ազդեցիկ միջոցներ ձեռք չառնել Դումայի անդամների դէմ, բացի դատաստանական իշխանութեան վճիռներից։

ՎԱՐՇԱՎԱ, 12 յուլ.։ Փողոցում, անյայտ ոմն դաշոյնով սպանեց ժանդարմական վարչութեան կառավարչի օգնական փոխ-գնդապետ Սալամատովին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 յուլ.։ Անընդհատ ժողովներ է տեղի ունենում կադէտների կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտէտի և նախկին անդամների մասնակցութեամբ։ Կադէտների կուսակցութեան գոյութիւնը շարունակվում է և օրաւոր գործունէութիւնը ընդարձակվում։ Մշակվում է կուսակցութեան տակտիկան, որի մասին կը զեկուցվի համակայսերական համագումարին, որի գումարումը կախված է տեղական պայմաններից։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 յունիսի։ Լուրերին նայած, ծովապետ Ռօժդեստվենսկին հրաժարական է տալիս, իսկ կապիտան Կլադօն վերադառնում է ծովային վարչութիւնը։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

Յուլիսի 16-ին, կիրակի ժամի 12-ին, զկնի ս. պատարագի, համաձայն հոգեւոր իշխանութեան հրամանի, Ջրկինեան ս. Կարապետ եկեղեցումն լինելու է մի պատուիրակի ընտրութիւն Թիֆլիս քաղաքի և գաւառի հայ ազգաբնակութեան կողմից չորս պատգամաւոր ընտրելու՝ կենտրոնական Ժողովին մասնակցելու համար։

Ընտրութեանը պէտք է մասնակցեն 21 տարեկան և նրանից վեր հասակ ունեցող արական և իգական սեռի բոլոր ծխականները։ Ուստի՝ խնդրում եմ բոլոր իրաւատէր անձանց շնորհ բերել իրանց ծխական եկեղեցին յիշեալ պատուիրակի ընտրութեանը մասնակցելու։

Ծխատէր՝ Գրիգորիս քահ. Երզնկեանց
1—2

ՀՐԱՒԷՐ

Վեհափառ Կաթողիկոսի սրբատառ կօնդակների համաձայն Թեմիս ս. առաջնորդի կարգադրութեամբ, Թիֆլիսի Վանքի աւագ եկեղեցու 21 տարին լրացրած արական և իգական բոլոր ծխականները պիտի ընտրեն երեք պատուիրակ Ռուսահայ եկեղեցական կենտրոնական Ժողովի պատգամաւորական ընտրութեան համար. ուստի յարգելի ծխականները հրաւիրւում են ամսիս 16-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան 12 ժամին Վանքի մայր եկեղեցին ընտրութեան մասնակցելու։

Ղ. աւ. քահ. Խարազեան
(ու. շ. կ.) 1—3

ՀՐԱՒԷՐ

Առաջիկայ կիրակի ամսիս 16-ին, առաւօտեան 12 ժամին, զկնի ս. պատարագի, Էջմիածնեցոց ս. Գէորգ եկեղեցում լինելու է ծխականների ժողով, համաձայն Վեհափառ Կաթողիկոսի սրբատառ կօնդակների և առաջնորդութեան Թեմիս սրբազան առաջնորդի. 21 տարեկանից սկսած արական և իգական սեռի բոլոր ծխականները պիտի ընտրեն երեք պատուիրակներ, որոնք պէտք է մասնակցեն ընտրութեանը ռուսահայոց ընդհանուր ժողովի չորս պատգամաւորների։

Ուստի սրանով խնդրում ենք ներկայ լինել ժողովին որոշեալ ժամին։ Առանձին հրաւէր չի ուղարկվի։

Ներսէս աւ. քահ. Աբովեանց
Երէցփոխան՝ Գէորգ Մուրադեանց
(ու. շ.) 1—2

ՀՐԱՒԷՐ

Կիրակի, յուլիսի 16-ին, պատարագից յետոյ, առաւօտեան ժամը 10-ին, Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցում նշանակված է ծխական ժողով՝

1) Հոգաբարձութեան 1905/6 և 1906/7 թ. հաշիւը և նախահաշիւը քննելու։

2) Ընտրելու մի լիազօր, որը կը մասնակցի Ազգային կենտրոնական Ժողովի համար 4 պատգամաւորներ ընտրելուն։

Սրանով Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցուն պատկանող բոլոր 21 տարեկանից բարձր ծխականները առանց սեռի և դասակարգի խտրութեան հրաւիրվում են մասնակցելու այդ ժողովին։

Սարգիս քահ. Շիօյեան
Երէցփոխ՝ Ստ. Մնացականեան
1—2

ՀՐԱՒԷՐ

Թիֆլիսի Տափի-Թաղի ս. Գէորգ եկեղեցու 21 տարեկան հասակն առած երկու սեռի ծխականները հրաւիրվում են շնորհ բերել ամսիս 16-ին ս. Նշանի դպրոցը, որպէս զի երկու պատուիրակ ընտրեն ռուսահայոց առաջին եկեղեցական կենտրոնական ժողովի համար չորս պատգամաւորների ընտրութեանը Թիֆլիսում մասնակցելու նպատակով։ Ընտրական տոմսերի համար տուփը դրված կը լինի դպրոցում առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 3-ը կէսօրից յետոյ։

(հ. շ. կ.) 2—3

ՀՐԱՒԷՐ

Ջիգրաշէնի եկեղեցու պ.պ. ծխականները սրանով երկրորդ անգամ հրաւիրվում են ժողովի նոյն եկեղեցում առաջիկայ կիրակի, ամսիս 16-ին, ցերեկվայ 12 ժամին, խորհրդակցելու հետեւեալ հարցերի մասին։

1) Ջիգրաշէնի երկսեռ դպրոցների կարիքների և քարդված պարտքի։

2) Եկեղեցու ներքին և արտաքին բարեզարդութեան։

3) Լսելու ընտրված մասնաժողովի զեկուցումն երէցփոխի 1905 թւի հաշիւների մասին

և 4) Նոր երէցփոխ ընտրելու։

Յիշեցնում ենք դարձեալ, որ առանձին հրաւէրներ չեն ուղարկվելու։

Գէորգ աւագ քահ. Աբուլեանց
Երէցփոխ՝ Ալէքսանդր Բալանթարեան
ու. շ. 1—2

ՀՐԱՒԷՐ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի սրբատառ կոնդակների և Թեմիս ս. Առաջնորդի առաջադրութեան համաձայն, Թիֆլիսի Բեդլեհեմի ս. Աստ. եկեղեցու 21 և աւելի տարեկան՝ արական և իգական բոլոր ծխականները պէտք է ընտրեն մի պատուիրակ Ռուսահայոց եկեղեցական կենտրոնական առաջին ժողովի համար չորս պատգամաւորների ընտրութեանը մասնակցելու. ուստի յարգանքով խնդրում ենք ամսիս 16-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան 10 ժամին, շնորհ բերել Բեդլեհեմի եկեղեցին ընտրութեան մասնակցելու։ Միաբան Բեդլեհեմի ս. Աստ. եկեղեցու՝ Գէորգ քահանայ Մեհրաբեանց

Երէցփոխան՝ Վասիլ Աւանեանց
(հ. ու. շ. կ.) 2—4

ՀՐԱՒԷՐ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի կոնդակների և Թեմիս Բարձր Սրբազան Առաջնորդի առաջադրութեանց համաձայն, ամսիս 16-ին, կիրակի ժամը 11-ին, Զօրաբաշի ս. Գէորգ եկեղեցումը լինելու է ընտրութիւն մի պատուիրակի, որ մասնակցելու է ընտրութեան Հայոց եկեղեցական առաջին «կենտրոնական» ժողովի չորս պատգամաւորների, ուստի սրանով հրաւիրում եմ 21 և աւելի տարիք ունեցող երկու սեռի ծխականներին, որ շտապեն նոյն օրը և ժամին ներկայ գտնվել յիշեալ իրանց ծխական եկեղեցումը ընտրութեանը մասնակցելու։

Ծխատէր՝ Գրիգոր աւագ քահանայ Մանդակունի
(հ. ու. շ. կ.) 2—4

ՀՐԱՒԷՐ

Վեհափառ Կաթողիկոսի սրբատառ կոնդակների համաձայն, Թեմիս առաջնորդի կարգադրութեամբ, Թիֆլիսի Կարքուղիկի ս. Աստուածածին (ս. Գէորգ) եկեղեցու 21 տարին լրացրած՝ արական և իգական բոլոր ծխականները պիտի ընտրեն երեք պատուիրակ՝ ռուսահայ եկեղեցական-կենտրոնական ժողովի պատգամաւորական ընտրութեան համար, ուստի յարգելի ծխականները հրաւիրվում են շնորհ բերել ամսիս 16-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան 10 ժամին ս. Գէորգ եկեղեցին ընտրութեանը մասնակցելու։

Կաթողիկէ եկեղեցու միաբան՝
Ստեփաննոս աւագ քահ. Սամուէլեանց

Նոյն օրը լինելու է չը կայացած ժողովի փոխարէն ծխական երկրորդ ժողով։ Ջրաղմունքի առարկաները՝ 1. երէցփոխի հաշիւը, 2. զեկուցում ծխական դպրոցի մասին, 3. տնտեսական խնդիրներ։

Երէցփոխ՝ Յովսէփ Ամիրխանեան
(հ. ու. շ. կ.) 2—4

ՀՐԱՒԷՐ

Թիֆլիսի Կուկիայի Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցու յարգելի ծխականները ամսիս 16-ին յիշեալ հրաւիրվում են երրորդ և վերջին անգամ ժողովի՝ կատարելու նոր երէցփոխի և ծխական ուսումնարանի հոգաբարձուների ընտրութիւնը, այլև կենտրոնական ժողովի համար պատուիրակների ընտրութիւնը, ցերեկվայ ժամը 12-ին։ Այս անգամ ընտրութիւնը կը կատարվի, ծխականների թիւը որքան էլ որ լինի։

Ալէքսանդր աւագ երեց Տէր-Յովհաննիսեան
(հ. շ. կ.) 2—3

ՄԻ ԱՅՐԻ ԿԻՆ,

որը իր չքաւորութեան պատճառով անկարող է պահել իր երկու զաւակներին՝ 5 տարեկան տղային և 3 տարեկան աղջկան, խնդրում է բարերարներին օգնել այդ երեխաներին։ Հասցէն՝ 6-րդ քաղաքամաս, Ваганскій переулокъ д. Вартанянца № 152.

1—3

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Ընդունում է հիւանդներ հանքային ջրերում՝ Կիսլովոդսկ հիւրանոց Россія № 14. վեներական և մորթու հիւանդութիւններ։ Гостиница Россія № 14.

20—20

Ֆինանսների նախարարութեան իրաւասութեան տակ գտնվող

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

Հեղինակ «Առեւտրական, գործարանական և նաւթարդիւնաբերութեան հաշուապահութեան ձեռնարկի», որ ֆինանսների նախարարութեան ուսումնասիրական բաժնի կողմից ընդունված է իբրև օժանդակ ձեռնարկ առեւտրական դպրոցներում և նրանց գրադարաններում։

ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ ԵՆ

Երկու սեռի անձանց՝ գործնական ձեւով հաշուապահութիւն 4 ամսում։

Ներկայ տարվայ կուրսերում բացի սովորական մասնագիտական առարկաներից աւանդվելու է ձրիաբար քաղաքական տնտեսութիւն (политическая экономія) և որոշ վճարով կամաւոր սղագրութիւն (стенографія)։

Ընդունելութիւնն ամեն օր ժամը 5-ից մինչև 7-ը երեկոյեան և 9-ից մինչև 11-ը առաւօտեան։ Պարապմունքները սկսվելու են սեպտեմբերի 15-ից, պարբերական ամեն 4 ամիս, ամենայն օր ճաշից յետոյ։ Ծրագիրն ուղարկվում է ձրի։

Դասընթացը աւարտողներին տրվում են ֆինանսների նախարարութեան թոյլատրված ծրագրի համաձայն, ատեստատներ։

Դրանից անկախ, բացված է բիչ պատրաստութիւն ունեցող անձերին համար առանձին լրացուցիչ և կրկնողութեան կուրսեր ռուսաց լեզուի և թուաբանութեան համար։

Ցանկացողներին խնդրում են դիմել գրաւոր կերպով կամ անձամբ կուրսերի հիմնադրին Թիֆլիսում Н. В. Абраамяну, Николаевская ул. № 22, ամենայն օր։

Վերեւում յիշված ձեռնարկը ծախվում է Ռուսաստանի բոլոր գրավաճառանոցներում։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու։ Գինն է 3 ր. 50 կոպէկ։ (հ. կ. ե.) 1—20

Տպարան «ՀԵՐՄԵՍ» ընկ.
Электропечатня типографскаго Т—ва «Гермесъ» Мадат. ул. № 5